

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Matěj Hykeš

Neformální vzdělávání a informální učení ve vzájemně prospěšných
neziskových organizacích – případová studie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2013

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Kopecký, Ph.D.

Prohlašuji,

že tuto bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

datum

.....

podpis autora

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá podobou neformálního vzdělávání a informálního učení ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích. Zaměřuje se na členění neziskového sektoru, jeho historii na území České republiky a dává jej do souvislosti s dobrovolnictvím a občanskou společností. Dále jsou v práci vymezena specifika neformálního vzdělávání a informálního učení, spolu s koncepty celoživotního učení, lidského a sociálního kapitálu. Součástí práce je případová studie, jejímž cílem je identifikace a kategorizace podob neformálního vzdělávání a informálního učení ve vybraných vzájemně prospěšných neziskových organizacích.

Klíčová slova: neziskový sektor, vzájemně prospěšné neziskové organizace, neformální vzdělávání, informální učení, případová studie

Abstract

The bachelor thesis deals with the state of non-formal education and informal learning in mutually beneficial non-profit organizations. The thesis focuses on division and history of the non-profit sector in the territory of Czech republic and links the non-profit sector with volunteering and civil society. In the thesis is also specified non-formal education and informal learning, alongside the concepts of lifenolong learning, human and social capital. Part of this thesis is a case study which aims to identify and categorize non-formal education and informal learning in selected mutually beneficial non-profit organizations.

Key words: non-profit sector, mutually beneficial non-profit organizations, non-formal education, informal learning, case study

Obsah

0	ÚVOD	7
1	NEZISKOVÝ SEKTOR	9
1.1	Neziskový sektor v legislativě České republiky	9
1.2	Akademické členění neziskového sektoru	10
1.3	Historie neziskového sektoru na území České republiky.....	12
1.4	Souvislost neziskového sektoru, občanské společnosti a dobrovolnictví	14
2	NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	16
3	INFORMÁLNÍ UČENÍ	20
4	EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ	23
4.1	Metodologické aspekty šetření.....	23
4.2	Rozhovory pomocí návodu	26
4.3	Selektivní protokoly nahraných rozhovorů	27
4.3.1	TJ Sokol Libčice	27
4.3.2	SNK Liběhrad	30
4.3.3	Svaz včelařů	32
4.3.4	Spolek historického tance Mariane	32
4.3.5	Pěvecký sbor Scandula.....	33
4.3.6	Mateřské centrum Malina	34
4.3.7	Libčice.net.....	35
4.3.8	Junák-svaz skautů a skautek ČR	36
4.3.9	Svaz chovatelů	37
4.3.10	Svaz postižených civilizačními chorobami	38
4.3.11	AFK Libčice.....	38
4.4	Analýza dat získaných šetřením.....	40
4.5	Neformální vzdělávání ve zkoumaném prostředí	41
4.6	Informální učení ve zkoumaném prostředí	43
5	ZÁVĚR	45

6	Soupis bibliografických citací	47
7	Přílohy	51
7.1	Příloha A	51
7.2	Příloha B	53

0 ÚVOD

Neziskový sektor v České republice za posledních dvacet let značně nabyl na významu. Zájem o něj se neustále zvyšuje, a to jak z hlediska teoretického či politického, tak i praktického, což se projevuje především stále narůstajícím počtem neziskových organizací. Jednou z významných součástí neziskového sektoru jsou vzájemně prospěšné neziskové organizace. Hlavní činnost těchto organizací směřuje k uspokojování potřeb vlastních členů, kteří se organizaci věnují ve volném čase. Členství v těchto organizacích přináší jedincům a dané komunitě mnoho výhod, v kontextu vzdělávání dospělých se jedná o neformální vzdělávání a informální učení.

Cílem této bakalářské práce je rozkrýt podoby neformálního vzdělávání a informálního učení ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích. Přistupuji k tomu ve dvou rovinách. V teoretické rovině se věnuji vymezení neziskového sektoru, neformálního vzdělávání, informálního učení a přímo související problematiky, jako je občanská společnost, lidský kapitál atp. V empirické rovině se věnuji případové studii, ve které se snažím identifikovat a kategorizovat podoby neformálního vzdělávání a informálního učení ve vybraných vzájemně prospěšných neziskových organizacích.

Práce se skládá ze čtyř kapitol. V první z nich se zabývám členěním neziskového sektoru, jeho historií na území České republiky a dávám jej do souvislosti s problematikou dobrovolnictví a občanské společnosti. V této části vycházím především z práce trojice spolupracujících autorů – Angelovské, Friče a Goulliho (2009), kteří komplexně pojednávají o stavu neziskového sektoru v České republice.

Ve druhé a třetí kapitole se věnuji neformálnímu vzdělávání, informálnímu učení a s nimi souvisejícím fenoménům, jako je celoživotní učení, lidský a sociální kapitál. V souvislosti s těmito tématy jsem se snažil zachovat pluralitu přístupů, žádný z použitých zdrojů nepovažuji za dominantní. Vycházel jsem jak ze zahraničních autorů (Jarvis, 2006; Smith, 2009; Keeley, 2007; ad.), tak z českých autorů (Beneš, 2008; Hladílek, 2009; Tureckiová, 2008), ale i ze zdrojů vytvořených institucemi jako je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy nebo Český statistický úřad.

Ve čtvrté kapitole, která je v práci ústřední, předkládám empirické šetření, jehož účelem bylo identifikovat a kategorizovat podoby neformálního vzdělávání a informálního učení ve vybraných vzájemně prospěšných neziskových organizacích na území města Libčice nad Vltavou. Metodou tohoto šetření byly kvalitativně zaměřené rozhovory s vedoucími organizací a studium dokumentů. V kapitole jsou uvedeny selektivní protokoly vytvořené ze záznamů jednotlivých rozhovorů. V analýze výsledků šetření se zaměřuji na podobnosti mezi organizacemi z hlediska neformálního vzdělávání, informálního učení, ale i dalších aspektů souvisejících s životem té které organizace.

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Martinovi Kopeckému, Ph.D., za cenné rady a čas věnovaný vedení práce, PhDr. Jiřímu Reichlovi, Ph.D., za podnětné připomínky týkající se empirického šetření, a také respondentům, kteří se ochotně zúčastnili šetření.

1 NEZISKOVÝ SEKTOR

Neziskový sektor je často nazýván třetím sektorem, což akcentuje jeho odlišnost od trhu a státu. Anheier uvádí podmínky, které by měly splňovat subjekty uvnitř třetího sektoru. První podmínkou je určitá míra institucionalizace, ta je zajišťována vnitřní organizační strukturou, relativní stálostí cílů, struktury a aktivit. Další podmínkou je institucionální nezávislost na státním aparátu, spolu s faktickou samostatností v oblasti řízení vlastních aktivit. Neziskovost je předpoklad určující, jak se má nakládat se ziskem, tedy nerozdělovat jej mezi vlastníky nebo členy. V poslední řadě je důležitá jistá míra dobrovolné účasti, to implikuje nejen využívání dobrovolníků pro fungování organizace, ale také dobrovolnost z hlediska legislativního, jinými slovy nikdo nesmí být nucen být členem nebo participovat na chodu organizace (Anheier, 2003, s. 249–250).

1.1 Neziskový sektor v legislativě České republiky

V souvislosti s novým občanským zákoníkem platným od 1. ledna 2014 a zákonem o obchodních korporacích doznal pohled na jednotlivé části neziskového sektoru zásadních změn, zejména pokud se jedná o využívanou terminologii. Termín občanské sdružení je nahrazen pojmem zapsaný spolek. „(1)Hlavní činností spolku může být jen uspokojování a ochrana těch zájmů, k jejichž naplňování je spolek založen. Podnikání nebo jiná výdělečná činnost hlavní činností spolku být nemůže. (2) Vedle hlavní činnosti může spolek vyvíjet též vedlejší hospodářskou činnost spočívající v podnikání nebo jiné výdělečné činnosti, je-li její účel v podpoře hlavní činnosti nebo v hospodárném využití spolkového majetku. (3) Zisk z činnosti spolku lze použít pouze pro spolkovou činnost včetně správy spolku.“ (Česká republika, 2012a, s. 45)

„Přímo v novém Občanském zákoníku najdeme rovněž novou úpravu nadací a nadačních fondů (také starý zákon 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech byl zrušen). Nadace a nadační fondy se staly podmnožinou tzv. fundací, což by měla být sdružení majetku sloužící ke konkrétně vymezenému účelu. Změny ocení zvláště nadační fondy, kterým nová legislativa otevírá možnosti širších aktivit.“ (Neziskovky.cz, 2014)

Pokud jde o obecně prospěšné společnosti, možnosti jsou dvě. Buď mohou fungovat podle původního zákona č. 248/1995 Sb. a zároveň si ponechat stávající označení, nebo se

mohou transformovat do nově vzniklých právních forem, a to ústav a sociální družstvo. Zakládat nové obecně prospěšné společnosti však nelze. Ústav je charakterizován jako: „...právní osoba ustavená za účelem provozování činnosti užitečné společensky nebo hospodářsky s využitím své osobní a majetkové složky. Ústav provozuje činnost, jejíž výsledky jsou každému rovnocenně dostupné za podmínek předem stanovených.“ (Česká republika, 2012a, s. 86) Zatímco „Sociálním družstvem je družstvo, které soustavně vyvíjí obecně prospěšné činnosti směřující na podporu sociální soudržnosti za účelem pracovní a sociální integrace znevýhodněných osob do společnosti s přednostním uspokojováním místních potřeb a využíváním místních zdrojů podle místa sídla a působnosti sociálního družstva, zejména v oblasti vytváření pracovních příležitostí, sociálních služeb a zdravotní péče, vzdělávání, bydlení a trvale udržitelného rozvoje.“ (Česká republika, 2012b, s. 218)

Organizace, které budou zkoumány v druhé části této práce, se teoreticky nacházejí na pomezí zapsaných spolků a sociálních družstev. Zákon je v současné době v platnosti pouze několik měsíců, je tedy pravděpodobné, že některé organizace budou stále procházet transformací. Z těchto důvodů jsem pro svou práci zvolil členění neziskového sektoru podle Angelovské, Friče a Goulliho (2009), které shledávám mnohem popisnějším a zároveň výstižnějším a to nejen pro účely této práce. Nicméně, vyrovnávání se s různými aspekty nového občanského zákoníku a s tím související potřeba vzdělávání se stala jednou z důležitých otázek šetření.

1.2 Akademické členění neziskového sektoru

Akademický pohled na rozdělení neziskového sektoru si může dovolit nahlížet na jednotlivé části v širších souvislostech. Angelovská, Frič a Goulli jej dělí z několika hledisek, na části, které se vzájemně překrývají. Jedno hledisko dělí neziskové organizace podle toho, zda sledují v první řadě prospěch svých členů nebo prospěch obecný. Jsou to:

„a) **Vzájemně prospěšné NO** slouží zájmům svých členů, tzn. uzavřenému okruhu osob, které jsou zároveň členy organizace. Členství v těchto organizacích je podmínkou využívání jejich služeb. Pokud tyto organizace zároveň slouží i obecnému zájmu, není to jejich hlavní cíl. Tyto skupiny vznikly např. na bázi určité podobnosti zájmů, koníčků, osudů svých členů, sociálního postavení, profese, věku atd.

b) **Obecně prospěšné NO** si kladou za cíl poskytovat především obecně prospěšné služby. Díky zaměření na službu obecným zájmům jsou tyto organizace otevřeny široké veřejnosti, tj. všem, kteří o tuto službu projeví zájem.“ (Angelovská, Frič, Goulli, 2009, s. 7)

Jak je patrné již z názvu práce, vzájemně prospěšné neziskové organizace jsou stěžejním bodem mého zájmu. Toto označení mi dovoluje zahrnout vybrané organizace do jedné skupiny. Alternativním označením by mohly být zájmové organizace, zde však spatřuji nebezpečí se záměnou za zájmové skupiny, jež jsou chápány především jako frakce nebo alternativy politických stran, popřípadě různé lobbyistické skupiny. Důraz na zájem o *pomoc svým* členům by mohl vybízet k označení *svépomocné* skupiny. Jak však vyplývá z publikace Blažka a Olmerové (1994), tento název je určen pouze k pojmenování skupin sloužících lidem se zdravotním či mentálním postižením. Tyto skupiny jistě tvoří nemalou část vzájemně prospěšných neziskových organizací, vzhledem k jejich značné specifičnosti a jejich absenci ve zkoumaném prostředí se jimi rozsáhleji zabývat nebudu.

Jedním z doplňujících dělení neziskového sektoru je podle Angelovské, Friče a Goulliho členění na organizace advokační a servisní, kdy servisní organizace poskytují široké spektrum služeb – od kultury, přes vzdělávání, až po sport – zatímco advokační se věnují hájení zájmů určité skupiny lidí (Angelovská, Frič, Goulli, 2009, s. 7–8). Pokud se zkombinují obě zmíněná dělení, lze skupinu vybraných organizací pojmenovat s relativně největší přesností, jedná se o neziskové organizace vzájemně prospěšné a servisní. V případě dalšího dělení, které je platné především v postkomunistických zemích, již skupina není homogenní. Angelovská, Frič a Goulli dále dělí organizace na staré a nové, přičemž pomyslným milníkem je rok 1989. Zajímavým faktem je, že staré neziskové organizace jsou výraznější co do počtu členů, přestože nových neziskových organizací je podstatně víc (Angelovská, Frič, Goulli, 2009, s. 8–9). Neziskový sektor je možné rozdělovat podle mnoha dalších kritérií, například jejich zaměření na kulturu, sport atp., podle jejich velikosti, organizační struktury atd. Uvedené dělení však vzhledem k zaměření práce považuji za dostačující.

1.3 Historie neziskového sektoru na území České republiky

Postavení neziskového sektoru na území České republiky bylo v průběhu dějin různé, jednou byl nástrojem politických elit pro dohled nad lidmi, aby se vzápětí stal základem pro aktivizaci občanské společnosti, která tyto elity svrhla. Vznik neziskového sektoru je tradičně spojován s jistou mírou filantropie. Dle mého mínění je tak činěno zcela oprávněně, neboť právě humanisticky orientovaná dobročinnost je tím, co jasně definuje neziskový sektor.

„Charitativní činnost vycházela z křesťanského milosrdenství a z učení o lásce k bližnímu. Týkala se především péče o chudé sirotky, staré lidi a zdravotně postižené osoby. Již od 13. století vznikaly rovněž nadace, které byly zaměřeny zprvu zejména na podporu církvi a duchovního vzdělávání...“ (Frič, Goulli, 2001, s. 17) Výsadním poskytovatelem a zprostředkovatelem služeb neziskového sektoru tedy byla katolická církev. Toto postavení bylo na čas významně oslabeno vlivem husitské revoluce, na jejímž základě došlo „...k sekularizaci dobročinnosti, ke které přispěly hlavně cechy a spolkový život tovaryšů.“ (Frič, Goulli, 2001, s. 17)

Další oslabení pozice církve nastalo v období renesance a humanismu, týkalo se především stále zesilujícího vlivu státu v oblasti vzdělávání a sociální péče, nejdůležitějších neziskových aktivit té doby. Zesilování státního vlivu dosáhlo vrcholu za vlády Josefa II, během níž došlo v této oblasti k absolutnímu převratu. Státní kontrole podléhaly všechny úrovně školství a byla zřízena evidence „dobročinných nadání“ (Frič, Goulli a kol., 2001, s. 17–18).

Významný rozkvět neziskového sektoru nastal spolu s obdobím národního obrození. Snaha o motivaci k národní uvědomělosti přispěla k nárůstu organizací především v oblasti kultury, umění, vzdělávání a vědy. Jinými slovy, obrozenci využívali nejrůznější spolky jako nástroj nenásilné výchovy k vlastenectví a jeho popularizaci. První republika je nazývána „zlatým věkem“ neziskového sektoru, došlo k masivnímu rozvoji národnostních spolků, byly částečně převzaty modely některých amerických organizací, jako např. Skaut. Celkově lze hovořit hlavně o zaměření neziskového sektoru na sociální problémy, a to jak ekonomické, tak zdravotní, ale i na vzdělávání a kulturu. Zvláště na venkově se tyto organizace staly jádrem společenského života (Frič, Goulli a kol., 2001, s. 18–19).

Po druhé světové válce, během které byla většina organizací zrušena nebo využívána k propagandě a kontrole občanů, došlo k revitalizaci neziskového sektoru, která však neměla dlouhého trvání. Po komunistickém převratu a nastolení totality, byly nepohodlné organizace zcela zrušeny, jiné se dostaly plně pod kontrolu státu, případně byly státem poskytovanými službami vytlačeny. V průběhu šedesátých let docházelo k všeobecnému uvolňování poměrů a tedy i poměrů v neziskovém sektoru (Frič, Goulli a kol., 2001, s. 19–20). Je otázkou, zda aktivizace občanské společnosti nastala na základě větší participace lidí v neziskovém sektoru, nebo zda to bylo naopak. Podle Friče a Goulliho vpád vojsk Varšavské smlouvy tento rozvoj zastavil a období normalizace znamenalo pro neziskový sektor podobný vývoj jako po roce 1948. „Situace se postupně začala měnit až v osmdesátých letech, kdy se aktivita občanských sdružení rozšířila téměř do všech oblastí života společnosti. Připravila tím půdu pro pád komunistického režimu v r. 1989 a zároveň i pro vlastní liberalizaci.“ (Frič, Goulli, 2001, s. 20)

Vývoj neziskového sektoru v průběhu dějin kopíruje vývoj společnosti, to v jakém stavu se tato oblast aktuálně nacházela, odráželo v jakém rozpoložení a postavení byli občané. Dle mého názoru to platí i opačně. Současný stav neziskového sektoru je podle mě jedním z významných ukazatelů velké svobody obyvatel České republiky. Za to vděčíme především změně poměrů v roce 1989 a následnému vývoji. K největšímu nárůstu počtu neziskových organizací došlo na počátku devadesátých let, tento nárůst vysvětlují Angelovská, Frič a Goulli několika teoriemi. Teorie heterogenity vidí příčinu v neschopnosti státu pokrýt potřeby velmi rozmanité společnosti, tato teorie byla v případě postkomunistické země umocněna nerozvinutostí tržního prostředí a náhlým zánikem komunistických státních neziskových organizací. Z komunistické minulosti vychází také teorie kolektivní identity, která vidí příčinu nárůstu neziskových organizací především v potřebě společenského života a dělání věcí společně. Poslední je teorie spekulace, ta poukazuje na to, že ne všechny nově založené organizace byly vytvořeny s čistými úmysly. Řada nadací byla vytvořena jen proto, aby její zakladatelé mohli čerpat peníze ze státních fondů, ale nikdy reálně nevykonávaly dobročinné aktivity (Angelovská, Frič a Goulli, 2009, s. 54–58).

Ať už z jakýchkoliv důvodů, neziskový sektor se rozvíjel dál a jeho vývoj se nezastavil ani s příchodem nového tisíciletí. Podle Českého statistického úřadu bylo v roce 2013 v České republice evidováno 84 400 občanských sdružení, 500 nadací, 1323 nadačních fondů, 2571 obecně prospěšných organizací a 4176 evidovaných právnických osob. Jen v případě občanských sdružení, se od roku 1990 jedná o nárůst převyšující 2000 % (Český statistický úřad, 2013a).

1.4 Souvislost neziskového sektoru, občanské společnosti a dobrovolnictví

Občanská společnost s neziskovým sektorem velmi úzce souvisí, je možné říci, že se navzájem ovlivňují, někdy jsou dokonce zaměňovány. Hlavní rozdíl spatřuji v tom, že na neziskový sektor může být nahlíženo optikou ekonomie, sociologie, andragogiky atd., neexistuje pro něj však jedna výchozí disciplína. Existuje zde například studium neziskového sektoru na FHS UK, jeho základ je však také multidisciplinární. Jakkoliv může být na občanskou společnost pohlíženo optikou zmíněných věd, je to v první řadě pojem politologický a od toho se odráží způsob, jakým jej vnímáme.

Občanská společnost je fenomén, který má své kořeny již v antice. Klade důraz na vztahy vládnoucí elity a prostého lidu. V průběhu dějin byla občanské společnosti připisována různá důležitost a různá míra možnosti ovlivňovat dění na úrovni státu. Všechny teorie se však v zásadě shodují na tom, že občanská společnost je významným kontrolním prvkem demokracie, případně jejím základním stavebním kamenem. Nejdůležitějším atributem občanské společnosti je její aktivita, ta vzniká právě na základě sdružování lidí do spolků a organizací nejrůznějšího druhu (Stachová, 2008, s. 11–14).

„Čím více je malých společných záležitostí, kolem nichž se lidé sdružují, tím více nabývají lidé na schopnosti, aniž si to uvědomují, uskutečňovat záležitosti velké.“ (Stachová, 2008 s. 14) Toto tvrzení spolu s konceptem občanské společnosti vysvětluje, proč jsem ke zkoumání stavu neformálního vzdělávání ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích přiřadil také informální učení. Aktivní občanská společnost totiž vzniká především na základě fungování organizací podobných těm, jež jsou ve mnou vybraném vzorku. Lidé v těchto organizacích prostřednictvím aktivního sdílení životních situací a postojů, tedy významných zdrojů informálního učení, nabývají nejrůznějších znalostí,

dovedností a kompetencí, díky kterým život jednotlivců, skupin i celé společnosti nabývá na kvalitě. Podle Stachové, však sociokulturní koncept občanské společnosti vidí v tomto získaném sociálním kapitálu (viz. Kapitola 3), především vytváření kvalitnějších účastníků politického procesu (Stachová, 2008, s. 17). Význam takového sociálního kapitálu dle mého názoru toto chápání značně převyšuje. Jeho hlavní význam vidím především ve zkvalitnění všech stránek života jednotlivce a vztahů v dané komunitě, politický potenciál vnímám spíše jako vedlejší produkt.

Dobrovolnictví je s neziskovým sektorem spjato už od jeho počátků, Frič dokonce tvrdí, že: „Využívání dobrovolníků je jedním z definičních atributů činnosti neziskových organizací.“ (Frič, 1998, s. 13) Z tohoto tvrzení vyplývá, že Frič staví dobrovolnictví do kontrastu s prací „profesionálů“, tedy stálých zaměstnanců, hlavně ve větších neziskových organizacích. Tito profesionálové najímají dobrovolníky. V případě mnou vybraných vzájemně prospěšných organizací je však situace značně odlišná. V jejich případě je každý členem dobrovolně a za své přispění k fungování organizace nedostává finanční odměnu. Je proto každý člen vzájemně prospěšných neziskových organizací na základě těchto atributů zároveň dobrovolníkem? Dle mého názoru to tak není automaticky, protože „dobrovolník je člověk, který se ze své vůle rozhodne věnovat čas, znalosti a zkušenosti potřebným lidem nebo činnostem bez nároku na odměnu.“ (ADRA, 2012) Svou běžnou činností můžou někteří členové být dobrovolníky, jiní se jimi stávají dočasně, například při úklidu hřiště, ale svou běžnou činností prospívají hlavně své komunitě, tedy lidem uvnitř organizace. Dobrovolnost tedy značí svobodné rozhodnutí účastnit se jakékoliv aktivity, zatímco dobrovolnictví je spojeno především s obecně prospěšnými organizacemi, případně pomáhání osobám se zdravotním postižením, spolu s faktem, že dobrovolníci jsou externě a krátkodobě najímáni.

2 NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Na rozdíl od formálního vzdělávání, které probíhá v institucích vzdělávacího systému a jeho výstupem je zpravidla doklad o úspěšném dokončení studia v podobě vysvědčení či certifikátu, jsou způsoby neformálního vzdělávání mnohem rozmanitější. Počínaje jazykovými kurzy, přes rekvalifikační vzdělávání, podnikové vzdělávání až k nejrůznějším druhům zájmového vzdělávání (Hladílek, 2009, s. 157). Jedná se tedy o prostředí tak rozmanité, že do něj můžeme zahrnout školení bankéřů i dětský kroužek žonglování.

Dale a Bell považují za hlavní výhody neformálního vzdělávání jeho flexibilitu, přizpůsobivost učení kontextu, rychlý přesun výsledků do praxe, řešení problémů spojených s prací skrze běžné přezkoumání pracovních postupů. Nevýhody naopak vidí v úzkém, kontextuálním zaměření a riziku učení se špatným návykům, zároveň považuje neformální vzdělávání za natolik spojené s pracovním procesem, že nemusí být rozpoznáno (Smith, 2009, s. 570). Dale a Bell se v tomto případě pohybovali v prostředí dalšího profesního vzdělávání. Pokud bychom však v jejich výčtu kladů a záporů zaměnili slovo *práce* za jakoukoliv jinou činnost vztahující se k účelu vzdělávání, můžeme tím toto tvrzení zobecnit.

O uznávání výsledků neformálního vzdělávání se v České republice již několik let diskutuje na národní úrovni, zabývá se jím několik projektů, jako například projekt K2. Díky tomuto projektu došlo v roce 2011 k vytvoření Memoranda o podpoře uznávání výsledků neformálního vzdělávání při práci s dětmi a mládeží. Toto memorandum podepsali zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva práce a sociálních věcí, Hospodářské komory aj. (Kohoutová, 2013). Přestože je toto memorandum významným krokem na cestě k uznávání výsledků neformálního vzdělávání, není nikterak závazné. Například v případě firem bude rozhodování o tom, zda uznat neformální vzdělání, především v rukou managementu a personalistů. Jsou zde samozřejmě organizace, které ač stojí mimo státní vzdělávací systém a spadají tedy do definice neformálního vzdělávání, vydávají účastníkům svých kurzů osvědčení a certifikáty, které jsou relativně uznávány, jedná se například o jazykové kurzy.

Neformální vzdělávání nemusí vždy vést k získání uznávaných dokladů a osvědčení, velmi pravděpodobně však účastník získá nějaké kvalifikace či kompetence. Beneš

o kvalifikacích mluví především v souvislosti s pracovním místem. Kvalifikace jedince určuje, zda je schopen zvládnout jednotlivé aspekty určité práce. Kompetence jsou mnohem obsáhlejší pojem, jsou to znalosti a schopnosti využitelné v mnoha reálných situacích, podmíněné ochotou tyto znalosti a schopnosti využít. Rozlišujeme odborné kompetence, které jsou stejně jako kvalifikace vztaženy k výkonu určitého povolání. Sociální kompetence umožňují zvládnout nejrůznější interakce ve skupině lidí. Metodické kompetence souvisí s uměním logického a deduktivního uvažování (Beneš, 2008, s. 17–18).

S neformálním vzděláváním úzce souvisí koncept celoživotního učení, neboli lifelong learning. Evropské centrum pro rozvoj odborné přípravy (CEDEFOP) tento koncept definuje jako veškerou vzdělávací aktivitu absolvovanou po celý život. Na jejím základě pak dochází ke zlepšování znalostí, dovedností, know-how nebo kvalifikací (CEDEFOP, 2008, s. 123) Významnou publikaci, která o celoživotním učení komplexně pojednává, vydala již v roce 1972 organizace UNESCO pod názvem *Learning to be: The world of education today and tomorrow*. Z této publikace mimo jiné vyplývá, že celoživotní učení není přímo edukační systém, ale především princip, na jehož základě je tento systém organizován a díky kterému dochází k rozvoji jednotlivých součástí tohoto systému (Añonuevo, Ohsako a Mauch, 2001, s. 2) Koncept, jenž zdůrazňuje nutnost toho, aby se učení nesoustředilo jen na instituce k tomu určené, se nazývá life-wide learning, tedy učení se v celé šíři života (Tureckiová, 2008, s. 24).

Z konceptů lifelong a life-wide learning vyplývá, že neformální vzdělávání (spolu s informálním učením) by mělo probíhat také ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích. Otázkou je, jak ho rozpoznat od běžných činností organizace, které mohou jejím členům přinést nové informace a tedy i znalosti. „Neformální vzdělávání se vztahuje ke všem plánovaným programům osobního a sociálního vzdělávání... určených k rozvíjení celé řady dovedností a kompetencí mimo rámec formálního vzdělávacího kurikula.“ (Brander, 2006, s. 21) Z této definice tedy vyplývá, že i když může neformální vzdělávání probíhat ve zcela neformálním prostředí, musí být předem naplánováno a zároveň musí být jasně stanoven vzdělávací cíl. Právě prostředí, ve kterém proces vzdělávání probíhá, na něj může mít zásadní vliv. Na někoho může neformální prostředí působit příjemně a efekt vzdělávacího procesu tedy může umocnit, jindy si může účastník neformálního prostředí

spojit s prostorem, kde se běžně odehrávají jiné aktivity, a vzdělávacímu procesu nebude věnovat patřičnou pozornost, nebo se pro něj dokonce sníží vnímání důležitosti celé vzdělávací akce. Není také vyloučeno, že neformální vzdělávání nemůže probíhat ve zcela formálním prostředí, jaké známe například ze škol.

Pokud bychom chtěli rozlišit informální učení a neformální vzdělávání z hlediska didaktiky, je třeba se podívat samostatně na pojmy učení a vzdělávání. Mužík popisuje vzdělávání jako „...komunikační proces, jehož hlavními články je vyučování a učení.“ (Mužík, 2011, s. 24) „Vyučování je činnost lektora, který iniciuje, motivuje a usměřňuje učení účastníka tak, aby dosáhl žádoucího (cílového) stavu, tj. určité soustavy vědomostí, dovedností a návyků.“ (Mužík, 2011, s. 25) „Učení je aktivní činnost účastníka spočívající v kvantitativním a kvalitativním nárůstu osvojených poznatků, ale také v přenosu a případné změně hodnot, postojů, zájmů.“ (Mužík, 2011, s. 25) Je patrné, že klíčovým rozdílem obou procesů je přítomnost lektora. Zatímco v případě vzdělávání je bezpodmínečná, v případě učení o lektorovi není zmínka. Celý proces učení je tedy vázán na aktivní přístup účastníka, lhostejno zda je zdrojem poznatků jednotlivec, skupina, či odborný text. Dále rozlišujeme vzdělávání jako komunikační proces a učení, které může být pouhou činností. Z definic je také zřejmé, že učení může stát samostatně, zatímco ze vzdělávání by se bez učení stalo pouhé vyučování, které by tak pozbývalo smyslu. Tyto poznatky spolu s dalšími rozlišovacími znaky neformálního vzdělávání a informálního učení uvedenými v předchozích kapitolách tvoří rámeček, na jehož základě ve výzkumu odlišují tyto procesy od jiných a od sebe navzájem.

Základem činnosti některých zkoumaných organizací je sport. Podle mého názoru je možné na problematiku sportu v kontextu vzdělávání nahlížet dvěma způsoby. První z nich je jakýmsi pohledem tělesné výchovy, kdy sport vnímáme v první řadě jako prostředek pro rozvoj motorických dovedností, posilování svalové soustavy a celkové fyzické výdrže. Takový význam byl vyzdvihován například v antickém Řecku, jako důležitá součást vzdělání člověka. Neméně významným atributem sportu, jsou dovednosti, které si osvojíme jako jeho vedlejší efekt. Mám na mysli například strategické myšlení, smysl pro fair play, spolupráce uvnitř kolektivu, psychická odolnost a mnohé další efekty, jejichž podoba záleží na konkrétním sportovním odvětví. Na základě těchto argumentů je možné

řící, že sport se pohybuje někde na pomezí neformálního vzdělávání a informálního učení, ve výzkumu ho proto vždy беру jako samostatnou kategorii.

3 INFORMÁLNÍ UČENÍ

O učení pojednává komplexně Jarvis. Podle něj je lidské učení kombinací procesů, při které celá osobnost prožívá sociální zkušenost. Osobnost je podle Jarvise složená z těla ve smyslu genetickém, fyzickém a biologickém, společně s myslí obsahující znalosti, dovednosti, postoje, hodnoty, emoce, víru a vjemy. Vnímaný obsah sociální zkušenosti je následně transformován kognitivně, emočně nebo jednáním (případně kombinací uvedeného) a integrován do osobnosti jedince. Výsledkem celého procesu je změněný nebo zkušenější jedinec (Jarvis, 2006, s. 13). Stejný autor pohlíží na učení, jako na existenciální proces, bez něhož by lidské tělo nikdy nepřekonalu svou biologickou podstatu (Jarvis, 2006, s. 3). Jarvisovo místy až filozofické pojetí učení zde uvádím proto, abych jej postavil do kontrastu s teoriemi informálního učení známějšími v českém prostředí (Hladílek, 2009; Tureckiová, 2008, ad.), které jsou pojímány spíše pragmaticky.

„Informální učení je proces získávání vědomostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí, kontaktů. Jedná se o vzdělávání neinstitutonální, probíhající v rodině, mezi vrstevníky, v práci, ve volném čase, při sledování TV či rozhlasu apod. Na rozdíl od formálního vzdělávání či neformálního vzdělávání je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované.“ (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013) Tato definice dle mého názoru nejlépe popisuje charakter informálního učení. Jednak ho staví mimo vzdělávací instituce, klade důraz na jeho charakteristickou vlastnost, tedy každodennost, ale taky jej staví do úlohy zprostředkovatele tak významných výsledků vzdělávacích procesů, jako jsou vědomosti, postoje a dovednosti. Informální učení se stalo fenoménem, který se z okraje zájmu přesouvá stále více do popředí.

Podle Hladílka „[i]nformální učení probíhá po celý život. Na rozdíl od formálního a neformálního učení nemusí být vždy učení záměrným. Do učebního procesu vstupuje jedinec pasivně, neuvědoměle. Přesto představuje informální kontext obrovský potenciál učení a mohl by být dokonce i zdrojem inovací metod vyučování a učení.“ (Hladílek, 2009, s. 157) Jediná část této definice se kterou bych si dovolil nesouhlasit, je pasivita účastníka vzdělávacího procesu. Vzhledem k tomu, že informální učení se váže k vykonávání různých činností, musí být jedinec aktivní, pokud chce, aby tu kterou činnost vykonal, a to mu mimo jiné přinese efekt v podobě informálního učení. Pokud by byl jedinec pasivní, nemohl by činnost vykonat a zmíněný efekt by neměl jak vzniknout. Fakt, že si jedinec

neuvědomuje, že se nachází v procesu učení, může způsobit to, že činnost vykonává způsobem, který přispívá k osvojení znalostí či dovedností méně, než kdyby si toto uvědomoval a mohl by z tohoto hlediska postupovat výhodněji. Samozřejmě nevylučuji možnost pasivity jedince během procesu informálního učení, pouze konstatuji, že tomu tak rozhodně není vždy.

Tureckiová charakterizuje informální učení jako neinstitucionální a nestrukturované z hlediska cílů, nebo počtu hodin učení. Důraz je kladen na jeho souvislost s provozováním každodenních činností, probíhajících v rodině, práci či volném čase. Dále je děleno na záměrné a náhodné učení se (Tureckiová, 2008, s. 50). Pokud bychom mluvili o záměrném učení, lze zmínit například čtení návodu k nějakému elektrickému spotřebiči. V případě náhodného učení se, jde například o skupinovou aktivitu, která může a nemusí být vzdělávací, přínosem z pohledu informálního učení je zde schopnost spolupracovat ve skupině. Jak je patrné, jeho podoby jsou stejně různorodé jako podoby neformálního vzdělávání. Zde však nastává závažnější problém. Jak identifikovat proces informálního učení, pokud do něj účastníci vstupují nevědomě, jeho výsledky často nejsou rozpoznatelné a množství situací, ve kterých k němu může dojít, je tak veliké, že je nelze všechny pojmenovat.

Zřejmě z důvodů těžké uchopitelnosti informálního učení přistoupil Český statistický úřad k definici, která toto usnadňuje. Podle této definice jde o záměrnou činnost. Mimo jiné jej dělí na spojené s prací a soukromé a vylučuje z něj pasivní učení například v podobě četby novin (Český statistický úřad, 2013b, s. 150). Co si z tohoto přístupu vezmu, je rozhodně možnost selekce atributů určitého pojmu, která přispěje ke větší přehlednosti při analýze dat. Co mě na druhou stranu znepokojuje, je redukce významů tohoto pojmu, neboť právě významová rozmanitost je nosným prvkem informálního učení.

Stejně jako u neformálního vzdělávání i zde nastávají rizika spojená především s nedostatkem zpětné vazby. Jde například o nekvalitní zdroje informací, učení se špatným návykům, případně může dojít k nechuti dále se učit na základě nepřiměřené náročnosti. Na druhou stranu mohou být prostřednictvím informálního učení nabyty znalosti a dovednosti, kterých jinak nelze dosáhnout a které mohou být pro život jedince mnohdy prospěšnější než certifikát získaný na základě formálního vzdělávání. Mimo odborné

znalosti získané například již zmíněným prostudováním návodu se bude ve zkoumaném prostředí vzájemně prospěšných neziskových organizací jednat především o různé formy lidského a sociálního kapitálu.

V případě informálního učení v kontextu vzájemně prospěšných neziskových organizací, považují lidský a sociální kapitál za jedny z nejvýznamnějších výstupů. Lidský kapitál definuje OECD jako znalosti, dovednosti a kompetence, které jedincům zprostředkovávají osobní, sociální a ekonomický blahobyt (Keeley, 2007, s. 29). Sociální kapitál byl podle Keeleyho pojmenován už téměř před sto lety a to především ve smyslu ochoty, přátelství, soucitu a společenských styků mezi jedinci a rodinami. V současnosti je velmi těžké uspokojivě definovat sociální kapitál. V zájmu jednoduchosti lze o sociálním kapitálu mluvit jako o vazbách, sdílených hodnotách a znalostech ve společnosti, což umožňuje jednotlivcům a skupinám navzájem si věřit a spolupracovat (Keeley, 2007, s. 102).

Pokud se jedná o organizace zahrnuté ve výzkumu, v jejich případě půjde s největší pravděpodobností především o zlepšování skupinových vztahů a to jak uvnitř skupin, tak mezi nimi. Na sociální kapitál lze také pohlížet jako na druh lidského kapitálu, který se projevuje navenek při kontaktu a spolupráci s lidmi. V tomto případě se sociální kapitál váže k jedinci, přestože byl nabyt právě skrze sociální kontakt. Mluvíme zde tedy o přenositelných zkušenostech a dovednostech, které může jedinec získat jednak v těchto vzájemně prospěšných neziskových organizacích, ale může je také získat kdekoli jinde, v prostředí organizace je využít a přenést je na další členy. Situacím, ve kterých by mohlo docházet ke vzniku či přenosu lidského a sociálního kapitálu, se ve výzkumu snažím věnovat co nejpodrobněji, aby bylo možné rozkrýt míru důležitosti vzájemné interakce vybraných organizací a jejich jednotlivých členů.

4 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ

K identifikaci a kategorizaci podob neformálního vzdělávání a informálního učení ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích v Libčicích nad Vltavou, jsem se rozhodl využít kvalitativně zaměřených rozhovorů s vedoucími těchto organizací: TJ Sokol Libčice, SNK Liběhrad, Svaz včelařů, Spolek historického tance Marianne, Mateřské centrum Malina, Libčice.net, Junák-svaz skautek a skautů ČR, Svaz chovatelů, AFK Libčice, a Svaz postižených civilizačními chorobami. Tyto organizace dle mého názoru dobře reprezentují pestrost spolkového života v Libčicích nad Vltavou, protože by pravděpodobně měly být prostředím, kde lze nalézt rozmanité formy neformálního vzdělávání a informálního učení.

4.1 Metodologické aspekty šetření

Šed'ová a Švaříček definují kvalitativní výzkum na základě několika kritérií. Prvním z nich je metoda sběru dat, přičemž jako základní metodu uvádějí rozhovor, studium dokumentů a pozorování. Z hlediska metody usuzování považují kvalitativní výzkum za induktivní. Kvalitativní výzkum lze také definovat na základě analýzy dat, která sestává především z hledání vztahů mezi získanými daty a jejich zařazováním do logických celků (Šed'ová a Švaříček, 2014, s. 13–17). Sami autoři spatřují v každé z definic určité zjednodušení, jako celek však tyto definice popisují danou problematiku dostatečně.

Hendl uvádí tyto přednosti kvalitativního výzkumu:

- „Získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu.
- Zkoumá fenomén v přirozeném prostředí.
- Umožňuje studovat procesy.
- Umožňuje navrhnout teorie.
- Dobře reaguje na místní situace a podmínky.
- Hledá lokální (idiografické) příčinné souvislosti.
- Pomáhá při počáteční exploraci fenoménu.“ (Hendl, 2005, s. 52)

Toto jsou pozitiva, která vzhledem k charakteru zkoumaného prostředí jednoznačně určila kvalitativní charakter šetření. Výše uvedený výčet organizací dobře ilustruje rozmanitost spolkového života v Libčicích nad Vltavou. Specifická situace v každé z organizací by byla značnou překážkou pro výzkum kvantitativní, protože například vytvoření dotazníku se stejnými otázkami pro všechny organizace by bylo velmi problematické. Pokud se jedná o zmíněné výhody kvalitativního výzkumu, za nejvýznamnější v kontextu tohoto šetření považuji možnost vhledu do přirozeného prostředí jednotlivých organizací, na jehož základě jsem byl schopen podrobně popsat jejich situaci z hlediska neformálního vzdělávání a informálního učení.

Přístupem tohoto šetření je případová studie. Důvod, proč jsem zvolil případovou studii, koresponduje s Yinovým tvrzením, že čím více se výzkumník snaží rozkrýt současnou podobu nějakého sociálního fenoménu, tím relevantnější je využití případové studie (Yin, 2009, s. 4). Případová studie je podle Stakea jako forma, více než použitými metodami, definována zájmem o určitý případ (Johansson, 2003, s. 2). Podle Johanssona by případ měl být současný, být komplexní fungující jednotkou, a měl by být zkoumán vícero metodami ve svém přirozeném prostředí (Johansson, 2003, s. 2). V tomto šetření, je případem stav neformálního vzdělávání a informálního učení ve vybraných vzájemně prospěšných neziskových organizacích. Metodami zkoumání bylo jednak studium dokumentů o jednotlivých organizacích a následně již zmiňované, kvalitativně zaměřené rozhovory s vedoucími těchto organizací. Dokumenty představují internetové stránky zkoumaných organizací a v případech, kdy byly k dispozici, také jejich stanovy. Na základě Reichla (2009, s. 129–130), jsem přistoupil ke kvalitativní analýze dokumentů, která spočívala především v hledání relevantních informací z hlediska neformálního vzdělávání a informálního učení. Hlavním přínosem studia dokumentů bylo lepší porozumění situaci v konkrétních organizacích, což přispělo především k vytvoření vhodných otázek pro rozhovor. Pokud s tím respondent souhlasil, z rozhovoru jsem pořizoval zvukový záznam. Pořízené záznamy jsou k dispozici v mém archivu. Nahrávání rozhovorů mi umožnilo věnovat respondentům plnou pozornost, což výrazně přispělo ke kvalitě rozhovorů. Dále mi archiv se zvukovými záznamy umožnil vracet se k informacím, které jsem při prvním poslechu nepovažoval za relevantní vzhledem k zaměření výzkumu a pravděpodobně bych je tedy nezaznamenal.

S šetřením je spojena řada etických otázek. Jde například o informovaný souhlas respondentů spojený s obeznámením účastníků o účelu výzkumu, dále je to svoboda kdykoliv odmítnout účast ve výzkumu, v neposlední řadě se jedná o zajištění anonymity účastníků. V průběhu kvalitativního výzkumu se mohou také objevit zcela nové etické otázky (Hendl, 2005, s. 155). Přestože jsem od respondentů nevyžadoval informace, které by se snažili tajit, a mohlo by se tedy zdát, že problematika etiky výzkumu zde nebude hrát významnou roli, přistupoval jsem k ní s maximální obezřetností. Každého účastníka jsem před začátkem rozhovoru detailně seznámil s účelem výzkumu, s faktem, že jeho výsledky budou uvedeny v této práci a také se způsobem, jakým bude respondent označen. Ještě před začátkem rozhovoru jsem dal každému účastníkovi prostor pro případné dotazy. Souhlasy jednotlivých respondentů mám k dispozici na příslušných audio nahrávkách. Anonymitu účastníků nelze, zvláště v dnešní době příliš dobře zajistit. Vzhledem k tomu, že respondenti s označením souhlasili, není nutné se tímto etickým problémem nadále zabývat.

Kvalitativnímu výzkumu bývá vytykána neprůhlednost ve výběru jedinců (Hendl, 2005, s. 53). Aby byl v případě tohoto šetření výběr transparentní, postupoval jsem následujícím způsobem. Při výběru organizací jsem bral v úvahu zaměření jednotlivých organizací. Ve vybraném vzorku jsou tedy organizace pracující s dětmi (Junák-svaz skautů a skautek ČR a Mateřské centrum Malina), organizace sdružující převážně seniory (Svaz postižených civilizačními chorobami), organizace, které pracují se zvířaty (Svaz včelařů a chovatelů), sportovní organizace (TJ Sokol Libčice, AFK Libčice), kulturní organizace (Pěvecký sbor Scandula, spolek historického tance Mariane), politická organizace (SNK Liběhrad) a organizace zabývající se informačními technologiemi (Libčice.net). Vzhledem k pestrosti zkoumaného prostředí, jsem nepovažoval za nutné přidávat ke každému druhu více než dvě organizace. Nutnost výběru v podstatě nastala pouze v případě organizací spojených se zvířaty, kdy o výběru rozhodl prostý fakt, že vedoucího rybářského spolku se mi nepodařilo kontaktovat. Dále jsem nepovažoval za vhodné zahrnout do výzkumu jednotlivé oddíly Sokola a organizace, které sdružuje Liběhrad. Důvodem je obava o to, že větší množství zkoumaných subjektů by bylo na úkor kvality šetření.

Při výběru jednotlivých respondentů jsem postupoval tak, že po kontaktování vedoucích jednotlivých organizací, jsem se jich vždy zeptal, jak dlouho ve funkci působí a zda se

domnívají, že mají dobrý přehled o dění v organizaci. V naprosté většině případů jsem obdržel kladnou odpověď, následně potvrzenou informacemi získanými prostřednictvím rozhovoru. Výjimkou byl pouze pěvecký sbor Scandula, kdy mi sbormistr, jehož jsem kontaktoval, doporučil členku sboru, která se věnuje organizačním stránkám nejen fungování sboru, ale také významných akcí v průběhu roku.

4.2 Rozhovory pomocí návodu

Co rozhovoru předcházelo, jsem již zmínil v předchozí části práce. Zde se věnuji samotné struktuře rozhovoru. Na základě Hendla (2005, s. 174) jsem jako postup zvolil rozhovor pomocí návodu. Tento přístup mi umožnil udržet velmi podobnou strukturu rozhovorů, ale zároveň mi dovolil přizpůsobit se specifikům té které organizace. Návodem ze kterého jsem vycházel, je soubor otázek, jehož plné znění je uvedeno v příloze A. Toto jsou jednotlivé tematické okruhy otázek:

1. Otázky týkající se organizace obecně a otázky zaměřené na vedoucí pozice.
2. Otázky týkající se aktuálního dění v organizaci.
3. Vysvětlení rozdílu mezi neformálním vzděláváním a informálním učením.
4. Otázky týkající se neformálního vzdělávání.
5. Otázky týkající se informálního učení.
6. Doplnující otázky pokládané v průběhu rozhovoru.

Otázkami týkajícími se organizace jsem začínal ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo začít tématem, jímž jsou si respondenti jistí, a je jim dobře známé. Díky tomu se rozmluvili a překonali případné zábrany a ostych. Druhým důvodem je fakt, že k zajišťování chodu organizace je zpravidla zapotřebí množství dovedností. Cílem těchto otázek bylo tedy zjistit, zda vedoucí a další členové zajišťující chod organizace tyto kvalifikace získali uvnitř nebo vně organizace. Účelem dotazů na změnu statutu bylo zjistit, zda tato změna znamenala pro organizaci nějaké reálné dopady. V takovém případě by se zvýšila pravděpodobnost potřeby vzdělání, či učení se v této oblasti. Pro žádnou z organizací však zatím změna legislativy neznamovala nic jiného než změnu v názvu, jíž se budou zabývat, až to bude nezbytně nutné.

Od této předem připravené struktury jsem se vždy – více či méně – odklonil. Některé otázky jsem vzhledem k charakteru určité organizace buď vůbec nepoložil, nebo jsem musel připojit řadu doplňujících otázek, abych se dozvěděl potřebné informace. V následujících kapitolách jsou uvedeny nejdůležitější informace získané na základě rozhovorů a studia dokumentů. Kapitoly jsou seřazeny podle chronologického pořadí, v jakém jsem prováděl rozhovory.

4.3 Selektivní protokoly nahraných rozhovorů

Vzhledem k zaměření a rozsahu této práce, nepovažuji za nutné uvádět zde doslovnou transkripci zvukových záznamů. Přistoupil jsem tedy k technice selektivního protokolu (Hendl, 2005, s. 210), která mi dovoluje věnovat se pouze relevantním informacím z hlediska neformálního vzdělávání a informacím nutným k pochopení jejich souvislostí. Tam, kde to považuji za nezbytné, jsem doplnil také základní údaje organizace.

4.3.1 TJ Sokol Libčice

Historie Sokola je všeobecně natolik známá, že nepovažuji za nezbytné ji zde podrobně popisovat. Tělovýchovná jednota Sokol Libčice v současnosti sdružuje více než 200 členů v oddílech házené, boxu, karate, tenisu, stolního tenisu, všestrannosti, florbalu a badmintonu. V případě Sokola byl výběr respondenta pro rozhovor nejméně jednoznačný. Vzhledem k tomu, že se situací v Sokole jsem relativně dobře seznámil, rozhodl jsem se zeptat vedoucích tří oddílů, kteří mi nezávisle na sobě doporučili místostarostu Sokola a jednatele v jedné osobě, ten se rozhovoru ochotně zúčastnil. Zdrojem informací následujících odstavců je tedy rozhovor s tímto členem organizace.

Hlavním orgánem Sokola je sedmičlenný výbor, ve kterém jsou sdruženi starosta, jednatel, pokladník, hospodář, vzdělavatel, náčelník a náčelnice. Kompetence potřebné k provozování těchto funkcí získali ve svém pracovním a osobním životě. Popřípadě se v konkrétních situacích radili se zkušenějšími členy organizace nebo se uchýlili k samostudiu. Jedná se tedy o první příklad informálního učení, které má však dosti náhodný charakter. Přestože se jeho výsledky vážou vždy k nějaké konkrétní situaci, není vyloučeno, že jsou přenositelné. Například v případě respondenta se jednalo o samostudium v oblasti přípravy žádostí o granty, což se naučil na základě informací

získaných prostřednictvím internetu. V současné době žádosti o granty zpracovává nejen on, ale i další členové výboru, kterým tyto znalosti předal. Zároveň respondent tyto znalosti zužitkoval i ve svém pracovním životě.

S výborem souvisí jeden z mála případů neformálního vzdělávání. Místní Sokol vlastní několik nemovitostí, jejichž správa se řídí zákonem. Protože se nikdo z výboru ani ostatních členů v této problematice nevyznal, rozhodlo vedení, že investuje do školení externím specialistou. Školení se mohl zúčastnit každý člen Sokola, přesto se zúčastnili pouze členové výboru. Podle respondenta splnilo školení trvajících několik hodin svůj účel, neboť v současné době probíhá správa majetku Sokola bez problémů. Obdobné školení se konalo v souvislosti s údržbou cvičebního náradí.

Pokud se jedná o provoz jednotlivých oddílů, tyto fungují v podstatě jako samostatné jednotky. Odhlédneme-li od specifik toho kterého sportu a jeho vlivu na členy oddílu, je zde neformální vzdělávání spojeno především s činností trenérů. V tomto ohledu je situace v oddílech téměř identická. Svazy karate, házené atd., zajišťují externí školení trenérů, které dotyční absolvují zpravidla jednou ročně. Na základě znalostí nabytých v těchto kurzech trenéři více či méně zlepšují fungování svého oddílu. Oba případy neformálního vzdělávání v této organizaci tedy probíhají externě. S osobami trenérů je však spojeno i informální učení. Jedná se o přípravu jejich nástupců, které má většinou podobu dlouhodobého předávání zkušeností nejstaršímu, či nejvíce zainteresovanému členovi daného oddílu.

Rád bych se zde zastavil u funkce vzdělavatele. Jeho povinností je správa kroniky a také by měl působit na jednotlivé oddíly ve smyslu předávání tradičních idejí Sokola, jako je propojení fyzického a duševního rozvoje jedince. Ve skutečnosti se však toto působení omezuje na přednášky o historii oddílu v průběhu valné hromady, která se koná jednou ročně za účasti zhruba třiceti členů Sokola a rovněž účast na významných akcích Sokola, na nichž se projednávají obdobná témata. Přestože nelze význam této činnosti podceňovat, podle názoru respondenta se jedná z hlediska získávání mládeže pro sokolskou myšlenku o činnost málo efektivní. Na druhé straně oceňuje jinou aktivitu tohoto člena. Jedná se o zbudování veřejnosti přístupného gymnastického areálu na místní plovárně při využití starého a nepoužívaného náradí. Na vybudování tohoto areálu se podíleli členové oddílu

všestrannosti, přičemž mnozí z nich se touto činností naučili technickým dovednostem, jako je například svařování atp. Jedná se tedy o jednorázové informální učení, jehož výsledky jsou využitelné v osobním či pracovním životě členů tohoto oddílu.

Významným zdrojem informálního učení je rozhodování o rozvrhu využívání společných prostor. Rozhodování se pravidelně účastní velké množství členů Sokola a bývá značně emotivní. Podle respondenta se postupně zlepšují schopnosti strategického vyjednávání jednotlivých účastníků diskuze. Jedná se především o posun od snahy prosadit vlastní zájmy za každou cenu, ke schopnosti přistoupit ke kompromisu. Nelze samozřejmě říci, zda se tyto schopnosti u členů Sokola rozvinuly jen na základě účasti v těchto diskuzích, je však pravděpodobné, že k tomuto rozvoji přispěla.

Naproti tomu společenský život organizace oproti minulosti zaznamenal značný pokles aktivit. Dříve se v rámci Sokola pořádaly společné výlety, plesy a celá jednota se pravidelně účastnila Všesokolských sletů. Dnes se společenský život omezuje na setkávání v hostinci, který se nachází v areálu Sokola. Význam tohoto setkávání nelze z hlediska informálního učení podceňovat, podle respondenta je právě toto setkávání jedním z jeho nejvýznamnějších zdrojů. Jedná se totiž o jediné místo, kde se potkávají členové napříč oddíly a vzhledem k neformálnosti prostředí řeší záležitosti, které na událostech jako je valná hromada nikdy nezaznějí. Na druhou stranu nelze toto prostředí přeceňovat, neboť dění v organizaci a problematika s ním spojená, na základě informací získaných rozhovorem, zde pravděpodobně není nejčastějším tématem.

Světlou výjimkou společenského života jsou Sokolské hry. Jedná se o sportovně-společenskou akci pro rodiče s dětmi, při které jednotlivé oddíly připravují část soutěže pro děti. Jednotlivá soutěžní stanoviště zábavnou formou prezentují podstatu jednotlivých sportů. Po skončení soutěže následuje společenský program spojený s prezentací některých oddílů. Tato událost je zdrojem informálního učení ve dvou rovinách. V první řadě jsou zde učící se děti a rodiče, kteří se dozví informace o jednotlivých sportech a částečně si osvojí dovednosti potřebné pro jejich praktikování. Ve druhé řadě jsou učícími se členové jednotlivých oddílů, kteří se podílejí na přípravě, organizaci a v neposlední řadě také na práci s dětmi. Všechny tyto činnosti mohou mít pro různé

účastníky různé přínosy, nicméně fakt, že při této akci k informálnímu učení dochází je neoddiskutovatelný.

4.3.2 SNK Liběhrad

„Historie sdružování občanů s názvem Liběhrad je stará více než sto let. Původně se jednalo o dělnický osvětový spolek, který dostal jméno podle kopce nad městem. Současné občanské sdružení (OS) Liběhrad vzniklo počátkem roku 2006 na základě počáteční aktivity pěti liběčických občanů. Jeho záměrem je zlepšovat kvalitu života ve městě a podporovat všemožné společenské aktivity.“ (O NÁS, 2014)

V případě sdružení nezávislých kandidátů Liběhrad je možné rozdělit členskou základnu na tři základní skupiny. Jedná se o nejvýše postavené členy, kteří jsou zároveň zastupiteli města a dále členy, kteří v rámci organizace Liběhrad provozují vlastní zájmové spolky a v poslední řadě to jsou členové, které spojují stejné názory na komunální politiku. Pokud jde o poslední jmenované, těch je naprostá většina, přesto je pro ně členství v organizaci spíše formální záležitostí, jíž vyjadřují svou podporu tomuto politickému hnutí. Reálně pro ně členství znamená pouze setkání v restauraci jednou za měsíc. Vzhledem k tomu, že se na těchto setkáních probírá dění v zastupitelstvu a s ním spojené aspekty politického života ve městě, považují tato setkání právě za ten zdroj informálního učení, který může přispívat k formování aktivní občanské společnosti.

Přidruženými organizacemi jsou Šachový klub, klub Go, cyklistický klub Dirty Jump a Nohejbal klub. Jejich přidružení k Liběhradu je vyjádřením otevřené podpory, díky němuž je pro ně snazší zajistit si finanční nebo organizační podporu. V jejich případě se neodehrává žádné neformální vzdělávání. V klubu Go a Šachovém klubu však je informální učení samotnou podstatou fungování obou her. Mám na mysli především rozvoj logického myšlení, ke kterému dochází odehráním každé hry a které je využitelné v celé řadě životních situací. Za povšimnutí stojí také každoroční exhibiční závod cyklistického klubu. K uskutečnění této akce bylo ze všeho nejdříve nutné vybudovat trať s množstvím skoků, což uskutečnili samotní členové klubu Dirty Jump. Již zde tedy vidíme zdroj informálního učení, jehož výsledkem byly technické dovednosti. Dalším významným

zdrojem informálního učení je organizační stránka této hojně navštěvované akce, na které je nezbytná i přítomnost záchranné služby a hasičů.

Poslední skupinou jsou členové Liběhradu, kteří jsou zároveň v zastupitelstvu města. V jejich případě souvisí obě sféry mého zájmu především s aktivitou spojenou se správou města. Pokud jde o neformální vzdělávání, to zde probíhá pouze v případě starosty, který externě absolvuje různé kurzy, například kurz rozšiřující znalosti legislativy o obcích. Znalosti, které na těchto kurzech získá, prostřednictvím informálního učení postupně přenáší na své kolegy.

Liběhrad měl v posledním volebním období v zastupitelstvu nadpoloviční většinu, mohl tedy plně realizovat své záměry. Z nejvýznamnějších počinů je třeba jmenovat rekonstrukce mateřské a základní školy. Podle názoru respondenta, s sebou právě tento proces přinesl nejvíce příležitostí k informálnímu učení zastupitelů. Jednalo se například o učení spojené s vytvářením smluv a prováděním výběrového řízení na tyto několikamilionové zakázky, ale také o dohlížení na řemeslníky při samotném provádění rekonstrukce. Tato činnost často vyžadovala konzultace se známými, kteří se v daném oboru vyznají. Zastupitelům tedy přinesla mnoho poznatků spojených s řemesly, které mohou využít jednak při dalších projektech města, ale také ve svém osobním, popřípadě pracovním životě.

Běžnou stránkou politického života jsou negativní politické kampaně. Nejinak je tomu v Libčicích nad Vltavou. I na takovou věc jako je negativní kampaň však lze, dle mého názoru, pohlížet pozitivně, konkrétně optikou informálního učení. Jedná se především o zlepšování rétorických schopností jedinců, které se snaží jejich politická konkurence očernit. Pokud tato konkurence uveřejní v tisku výrok některého ze zastupitelů, který bude mít špatný vliv na vnímání tohoto zastupitele voliči, příště pravděpodobně změní svou rétoriku a bude se snažit na spoluobčany lépe působit. Reálně však má negativní politická kampaň spíše neblahé dopady, a to jak na její aktéry, tak na kvalitu života ve městě.

4.3.3 Svaz včelařů

Svaz včelařů v Libčicích nad Vltavou spadá pod Český svaz včelařů, který sdružuje přes 46 000 členů po celé republice. Tento svaz propaguje obor včelařství prostřednictvím komunikace s vládními i nevládními organizacemi, zabývá se výzkumem léčení včelstev a dalších procesů nezbytných pro zachování opylovací funkce včel (Český svaz včelařů o.s., 2011).

V případě libčického sdružení mluvíme o deseti členech, kteří jsou sdruženi hlavně z důvodu registrace svých včelstev. Scházejí se velmi málo, většinou za účelem rozdělování léčiv a dotací. K provozování organizační složky jsou zvláštní kompetence vyžadovány pouze u osoby pokladníka, tyto však byly získány v předchozím pracovním životě.

Neformální vzdělávání místních včelařů probíhá prostřednictvím kurzů, které se odehrávají přímo na protějším břehu řeky Vltavy ve Výzkumném ústavu včelařském. Pro naprostou většinu z nich však bylo toto vzdělávání jednorázovou záležitostí. Jednalo se o celodenní kurz chovu včelích matek, který se skládal z přednášky a praktické ukázky. Přestože respondentovi přinesl kurz mnoho poznatků, chovu matek se pro jeho přílišnou náročnost nevěnuje. Sám respondent je expertem na léčení včelstev. Pokud do místního sdružení vstoupí nový člen, má právo respondenta požádat o kurz léčení. Tento kurz se nachází na hranici individuálního neformálního vzdělávání a informálního učení. Vzhledem k improvizovanému přístupu respondenta, bych se přikláněl spíše k druhé možnosti.

Důležitým zdrojem informálního učení je sám chov včel, při něm se včelaři učí pouhým pozorováním života včel a jejich reakcí na konkrétní kroky včelaře. Neméně důležité je studium literatury, odborných časopisů a internetových článků, doplněné o rady ostatních členů, zkušenějších v té které oblasti. Zdrojem manuálních dovedností je pak výroba dřevěných rámků, které je v dnešní době možné koupit. Přesto je stále většina místních včelařů vyrábí.

4.3.4 Spolek historického tance Mariane

Soubor historického tance Mariane vznikl v roce 2005. Věnuje se především období středověku, renesance, baroka a empíru. Soubor vystupuje v rámci nejrůznějších kulturních

akcí, především na hradech a zámcích. V posledních letech pořádá vlastní akce přímo v Libčicích nad Vltavou (Soubor historického tance Mariane, 2010). V souboru je v současné době 14 dětí v rozmezí 5–21 let. Vzhledem k tomu, že vzdělávání a učení se týká souboru jako celku, nebudu zde přihlížet pouze k dospělým jedincům.

Organizační složku souboru tvoří tři ženy, přičemž nejaktivnější z nich je vedoucí souboru, tedy respondentka mého šetření. Ona sama se účastnila neformálního vzdělávání v době, kdy soubor vznikl, jednalo se o taneční kurzy. V současné době se pravidelně účastní přednášek, které se týkají se dobových kostýmů. Neformální vzdělávání v těchto případech však probíhalo mimo soubor. Výroba kostýmů je plně v rukou souboru, jedná se proto o zdroj informálního učení, jehož výsledkem jsou manuální dovednosti.

Setkání souboru jsou v podstatě lekce tance a přednáškami o daném období, tedy neformální vzdělávání. Lekce většinou začínají přednáškou, kterou vede respondentka a následuje nácvik tance. Samotný tanec je zpětnou vazbou jak sám sobě, tak přednáškám o historii. Pokud totiž někdo ze členů souboru udělá při tanci chybu, lektorka (respondentka) jej opraví a zároveň se zeptá, co si pamatuje o daném období a proč měl tanec právě takovou podobu.

Informální učení je v této organizaci spojeno především s vystoupeními souboru. Soubor Mariane je poměrně úspěšný, na několika soutěžích zvítězil a na řadě soutěží s profesionální konkurencí získal divácká ocenění. To je významným zdrojem sebedůvěry, jak pro jednotlivé členy, tak pro soubor jako celek. Jindy vychází informální učení z cestování souboru po hradech a zámcích, případně je spojeno s nevšedními zážitky, například noční prohlídky zámků v dobových kostýmech. V tomto případě bychom mohli hovořit o skloubení zájmové činnosti s praxí zážitkové pedagogiky a vzdělávání dospělých.

4.3.5 Pěvecký sbor Scandula

Pěvecký sbor Scandula byl založen v roce 1991 a v současné době má zhruba 25 členů. V souvislosti s činností tohoto sboru lze mluvit pouze o jediné podobě neformálního vzdělávání. Jedná se o přednášky, které jsou doprovodným programem festivalu

pěveckých sborů Otevřená zahrada. Obsah přednášek se v zásadě odvíjí od tématu festivalu, většinou se však týkají slavných hudebních autorů.

Festival je pro sbor vrcholnou akcí roku, a proto většina informálního učení směřuje k jeho úspěšnému realizování. Jedná se o organizační složku, kterou zajišťuje především sama respondentka. Největším zdrojem informálního učení je pak zajišťování finanční stránky festivalu v podobě žádání o granty. To se učila od své přítelkyně, která se danou problematikou zabývá na profesionální úrovni. Dále se jedná o samotné organizování festivalu z hlediska času, náplně, doprovodného programu, ubytování hostujících sborů atp.

Ve vztahu k organizační stránce běžného provozu sboru, se jedná pouze o funkci účetní, která vyžaduje zvláštní kvalifikace. Vzhledem k tomu, že sbor nedisponoval nikým dostatečně kvalifikovaným, vykonávala tuto funkci sama respondentka. Přes několikaletou snahu, spojenou s učením se od externí poradkyně, nedokázala tuto funkci sama zastat. Sbor se proto rozhodl pro angažování profesionální účetní.

Posledním zdrojem informálního učení je samotný zpěv. Jedná se jednak o jeho nácvik a zlepšování se na úrovni jednotlivců a skupiny, ale také učení se cizím jazykům. Vzhledem k tomu, že sbormistr je profesí překladatel, členové sboru přicházejí do styku s texty v latině, angličtině či španělštině. Právě se španělštinou měli členové sboru největší potíže. Rozhodli se tedy, že si na schůzku sboru přizvou specialistu, který jim pomohl s výslovností i zpěvem jako takovým. Tím, že najali profesionálního lektora, se tato aktivita změnila v neformální vzdělávání.

4.3.6 Mateřské centrum Malina

Mateřské centrum Malina sdružuje rodiče na rodičovské dovolené. Za posledních několik let prošlo centrum poměrně dynamickým rozvojem. V současné době sdružuje několik desítek více či méně stálých členů. Z hlediska andragogiky jsou předmětem mého zájmu pouze rodiče a členové organizačního výboru. V případě pětičlenného organizačního výběru opět všichni členové získali kompetence potřebné k provozování svých funkcí mimo organizaci.

Jediným případem neformálního vzdělávání byl externí kurz jedné za cvičitelék. Tomuto neformálnímu vzdělávání však předcházelo informální učení, v podobě dlouhodobého přebírání zkušeností od starší kolegyně. Na pomezí obou přístupů se nachází lekce jógy pro rodiče. Stejně jako u sportu zde můžeme nalézt charakteristiky informálního učení i neformálního vzdělávání. Přestože jsou zde dílčí cíle naučit se jednotlivé jógové pozice, hlavní cíl je pro každého účastníka jiný, může jít o relaxaci, zlepšení fyzické kondice atd. Z těchto důvodů bych přiřadil jógu, z hlediska mé práce, ke sportu, tedy na pomezí informálního učení a neformálního vzdělávání.

Samotné fungování organizace, tedy provozování výtvarných, hudebních a dalších kroužků, pořádání mnoha akcí pro děti, jako například olympiáda, drakiáda atd., je zdrojem informálního učení. Vzniká zde totiž prostor pro sdílení zkušeností rodičů na základě jejich sdružování. Dále je zde pořádání společných akcí s jinými organizacemi, jedná se o dětský den s fotbalovým klubem a pálení čarodějnic s dobrovolnými hasiči. Na základě těchto akcí rodiče poznávají způsob fungování zmíněných organizací, jedná se opět o významný zdroj informálního učení.

4.3.7 Libčice.net

Sdružení Libčice.net bylo založeno v roce 2005 a v současné době má okolo 200 členů. Nicméně pouze 10 z nich je aktivních, zbytek tvoří lidé připojení k počítačové síti vytvořené tímto sdružením. Právě vytvoření této sítě stálo za jeho založením. Prostřednictvím počítačové sítě je uživatelům poskytováno připojení k internetu a vzájemné sdílení dat, a to za výrazně výhodnějších podmínek než u většiny komerčních poskytovatelů internetového připojení. Zároveň má uživatel jistotu, že v případě neziskové organizace, budou jeho finance investovány do rozvoje sítě a zkvalitňování poskytovaných služeb.

Aktivní členové jsou odborníky a studenty v oboru informačních technologií a ekonomie. Zajistit organizační složku sdružení pro ně tedy nepředstavovalo problém. Veškeré dění, včetně vzdělávání a učení, je spojeno se zmíněnou počítačovou sítí. V počátcích organizace absolvovali aktivní členové kurz, který jim pomohl osvojit si dovednosti

v oblasti vytváření kabeláže optické sítě. Šlo o jednorázové a externí neformální vzdělávání. Vzhledem k tomu, že se jedná o odborníky v oboru, nelze ani tak hovořit o informálním učení prostřednictvím samostudia, jako spíše o přenášení znalostí ze své profese nebo studia do organizace.

Zdrojem informálního učení jsou pro členy sdružení individuální situace spojené s vytvářením kabeláže a připojováním jednotlivých účastníků. Ve druhém případě je situace mnohdy reciproční. Pro člena sdružení je zdrojem informálního učení sama situace, kdy musí řešit specifické požadavky účastníka společně s technickou stránkou připojení k síti. Zároveň je takový člen sdružení zdrojem informálního učení pro účastníky, protože jsou jim v naprosté většině případů vysvětlovány technické aspekty spojené s fungováním sítě.

4.3.8 Junák-svaz skautů a skautek ČR

Historie skautingu se vyvíjí od počátku 20. století, na území České republiky vznikala první střediska ve dvacátých letech. V současné době je ve svazu skautů a skautek Junák sdruženo 50 439 členů ve 2 113 oddílech. „Skauting všestranně působí na rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí – prostřednictvím her, zážitků, aktivit a dalších činností.“ (O skautingu, 2011) Skautské středisko v Libčicích nad Vltavou sdružuje 25 dětí a deset vedoucích, přičemž vedoucí vzešli z vlastních členů organizace. Právě s tímto jevem je spojeno neformální vzdělávání, neboť v patnácti letech skládají skauti čekatelskou zkoušku, před níž absolvují kurz organizovaný na celorepublikové úrovni. Přestože je kurz nepovinný, zpravidla se jej účastní všichni. Jeho obsahem je metodika tvorby programů pro děti a základy psychologie dítěte. Po absolvování čekatelské zkoušky, již nejsou skauti organizováni jako děti, ale podílejí se na vytváření programu ve středisku.

Další v pořadí je vůdcovská zkouška, tu mohou skauti skládat až po dovršení osmnácti let. Přípravou na tuto zkoušku je pět víkendových kurzů obsahujících přednášky o účetnictví, psychologie dítěte, time managementu atd., dále praktická cvičení her pro děti a přípravy dlouhodobých projektů. Po úspěšném absolvování této zkoušky se skauti stávají vedoucími se všemi právy i povinnostmi, tedy i trestní odpovědností. Posledním kurzem, který je možné absolvovat, je zdravotnický kurz pořádaný Červeným křížem. Tento kurz má

celostátní platnost a je nezbytný například pro vedoucí táborů atp. Všechny tyto případy neformálního vzdělávání probíhají mimo libčické středisko. Co jim však předcházelo, jsou léta informálního učení vycházejícího z navštěvování každotýdenních schůzek, které ke splnění zkoušek mnohdy přispěje více než zmiňované kurzy.

Běžný provoz organizace v podobě pravidelných schůzek je opět zdrojem informálního učení pro obě strany. V první řadě jde o děti, které se na setkáních učí nejen tradiční dovednosti, jako používat Morseovu abecedu, vázat uzly atp., ale také hrají hry rozvíjející nejrůznější schopnosti a logické myšlení. V druhé rovině jde o vedoucí, kteří se učí jednak přípravou programu, ale také řešení specifických situací, které mohou v průběhu aktivit s dětmi nastat. V případě vedoucích i dětí je toto učení doplněno o samostudium.

4.3.9 Svaz chovatelů

Svaz chovatelů v Libčicích nad Vltavou vznikl roku 1957 a v současné době má 22 členů, kteří se věnují chovu drůbeže, králíků, holubů a okrasného ptactva. Ti, kdo se věnují organizaci svazu, získali kompetence potřebné k výkonu svých funkcí díky tomu, že byli několik let řadovými členy a učili se od původního vedení. Nejvýznamnější aktivitou svazu je pořádání výstav. Jde o tři výstavy ročně.

Na těchto výstavách jsou nejdůležitějšími osobami tzv. posuzovatelé, kteří hodnotí jednotlivé charakteristiky zvířat a na základě toho udělují body zvířatům, potažmo jejich chovatelům. V místním svazu je také jeden posuzovatel, aby mohl tuto funkci vykonávat, musel absolvovat tři roky trvající proces nazvaný „adeptúra“, spočívající především v absolvování výstav v roli zapisovatele. Místní posuzovatel se specializuje na posuzování králíků a svoje znalosti předává ostatním formou neformálního vzdělávání nazvanou „stolní bodování králíků“. Tato aktivita je obdobou hodnocení posuzovateli na výstavách. Jedná se tedy o přednášku s praktickými ukázkami různých charakteristik přímo na zvířatech.

V případě informálního učení je zdrojem, podobně jako u včelařů, chov samotný, tedy pozorování zvířat v různých situacích, jejich reakce a jejich vývoj. Jedná se opět

o informální učení prostřednictvím zkušenějších členů svazu a v neposlední řadě stále více převažující samostudium.

4.3.10 Svaz postižených civilizačními chorobami

Základní organizace Svazu postižených civilizačními chorobami je v Libčicích nad Vltavou v provozu od roku 2002. V současné době sdružuje zhruba devadesát členů, jejichž věkový průměr přesahuje šedesát let. Hlavním účelem této organizace je sdružování seniorů za účelem pořádání exkurzí po památkách České republiky. Do organizace se může přihlásit každý, kdo trpí srdečními a cévními chorobami, chorobami dýchacího ústrojí, roztroušenou sklerózou, atd.

Respondentka realizovaného šetření je jedinou organizátorkou provozu sdružení, jehož náplní je zmíněné pořádání exkurzí. Většinu dovedností potřebných k této činnosti získala v průběhu předchozího pracovního a osobního života. Jedinou dovedností, kterou si musela osvojit, bylo komunikování prostřednictvím elektronické pošty a vyhledávání zájezdů na internetu. Zprostředkovatelem tohoto informálního učení se stala její rodina.

Hlavní zdroje informálního učení pro celou organizaci jsou dva. Prvním je samotné sdružování členů, které provází sdílení zkušeností spojených s jejich zdravotními komplikacemi. Podle respondentky na základě uposlechnutí rad získaných od členů organizace, často dochází ke zlepšení zdravotního stavu jedinců. Druhým zdrojem informálního učení je navštěvování významných míst České republiky, často spojené například s komentovanými prohlídkami hradů a zámků. Jedná se tedy nejen o zdroj nových informací a zážitků, jejichž prostřednictvím dochází k informálnímu učení, ale také o způsob trávení volného času, který může členům organizace pomoci zapomenout na jejich zdravotní potíže.

4.3.11 AFK Libčice

Amatérský fotbalový klub v Libčicích nad Vltavou v minulosti existoval pod mnoha názvy, fotbalová tradice zde však v roce 2012 oslavila již sté výročí. V současné době sdružuje klub přes sto členů, z nichž deset je v organizačním výboru. Většina z nich se dovednosti potřebné k výkonu své funkce naučila od bývalých členů výboru. Významným

zdrojem informálního učení je sám respondent, který se organizační stránce fotbalu věnuje na profesionální úrovni. Sdílením svých znalostí přispívá nejen k informálnímu učení členů výboru, ale také správců fotbalového areálu. Škála zaměření tohoto učení tedy sahá od organizování fotbalových turnajů přes shánění finančních prostředků na chod klubu až po způsob a četnost sekání a hnojení trávníku hřiště.

Neformální vzdělávání probíhá mimo organizaci a má podobu trenérských kurzů. V těchto víkendových kurzech se konají přednášky anatomie, zdravotní kurzy, praktické ukázky tréninkových jednotek atp. Náročnost zkoušek se liší na základě konkrétní trenérské licence. Základní licenci, kterou disponují i trenéři AFK Libčice, je licence "C". K jejímu získání je třeba absolvovat zmíněný kurz, splnit písemný test a demonstrovat schopnost vést tréninkovou jednotku.

Jak jsem již uvedl výše, sport jako takový se nachází na pomezí neformálního vzdělávání a informálního učení, přičemž fotbal není výjimkou. Příkladem, který dobře ilustruje tuto ambivalenci fotbalu je například princip fair play. V případě neformálního vzdělávání, se jedná o tréninky zaměřené na tuto problematiku, kdy se převážně mládež učí, jak se zachovat v konkrétní situaci. Zdrojem informálního učení jsou pak jednotlivé situace v zápasech, reakce aktérů a případné postihy za nedodržování tohoto principu.

Dalšími zdroji informálního učení jsou klubem pořádané akce jako sportovní karneval, již zmiňovaný dětský den, dětský karneval a v neposlední řadě také pořádání mezinárodních utkání reprezentací juniorů a žen. Zde můžeme vidět několik oblastí z hlediska informálního učení, jednak oblast organizování těchto akcí, dále účast na nich, případně jejich pozorování. Výsledky učení spojeného s těmito akcemi se tedy pohybují na škále počínající organizačními dovednostmi, pokračující nabytým sociálním kapitálem a končící znalostí nových herních strategií fotbalu.

Posledním zdrojem informálního učení je zde budování nového areálu s umělým osvětlením a trávníkem. Do tohoto budování se zapojilo více než dvacet členů klubu, pro které mohl být tento proces zdrojem konkrétních manuálních dovedností nebo alespoň technicky zaměřených znalostí.

4.4 Analýza dat získaných šetřením

Uvědomuji si, že v kvalitativním výzkumu je „zobecnění výsledků problematické, spíše nemožné.“ (Reichel, 2009, s. 41) Dochází-li zde k zobecňování výsledků, děje se tak vždy pouze v rámci zkoumaného prostředí.

Data získaná šetřením nepovažuji za natolik komplikovaná, aby musela projít procesem otevřeného kódování (Šed'ová a Švaříček, 2014, s. 211–212). Otevřené kódování se mimo jiné skládá z procesů konceptualizace a kategorizace pojmů, tyto procesy již byly částečně provedeny transkripcí zvukových záznamů. Vzhledem k tomu, že se v získaných datech opakují jisté vzorce, rozhodl jsem se tyto přehledně znázornit v tabulce uvedené v příloze č. 2. Otevřenému kódování se v jistém smyslu přibližují použitím následujících otázek:

- „Co je tématem promluvy? O jakém fenoménu vypovídá?
- O jaké osoby jde? V jakých rolích vystupují?
- Které vlastnosti jevu jsou zmiňované, nebo naopak zamlčované?
- Jaký je čas trvání?
- Kde a v jakém prostoru je dění lokalizováno?
- Jaká je intenzita jevů nebo jejich vlastností?
- Jaké jsou příčiny?
- S jakým záměrem aktéři jednají?
- Jaké jsou strategie k dosažení cíle?“ (Šed'ová a Švaříček, 2014, s. 212)

Odpovědi na první dvě otázky jsou zřejmé, tématem promluvy je neformální vzdělávání a informální učení, osobami jsou vedoucí a členové vzájemně prospěšných neziskových organizací. Ostatní otázky budou postupně zodpovězeny v kontextu neformálního vzdělávání a informálního učení.

Vzhledem ke zjevným podobnostem v získaných datech se jejich interpretace přibližuje „...hledání vzorců, tj. hledání určitých opakujících se momentů (např. reakcí, témat, způsobů jednání aj.), které jsou vázány na nějaké souvislosti, osoby, komunikační strategie apod. Výsledkem je jakýsi „obecný příběh“, neboli vzorec, jak taková událost probíhá.“ (Reichel, 2009, s. 166)

4.5 Neformální vzdělávání ve zkoumaném prostředí

V organizacích, kde probíhalo neformální vzdělávání, se mi toto podařilo bez problémů identifikovat. V příloze B uvádím jeho základní kategorizaci. Neformální vzdělávání člením do dvou základních kategorií, na to které probíhá za účelem získání znalostí a dovedností potřebných pro řízení organizace a na to, které probíhá za účelem získání znalostí a dovedností využitelných v běžném provozu. Běžným provozem je zde míněna veškerá aktivita organizace, která nezahrnuje její řízení. Jedná se tedy i o pořádání významných událostí v průběhu roku. Podkategoriemi tohoto dělení jsou informace o tom, zda obě aktivity probíhají v organizaci nebo mimo ni. Probíhá-li neformální vzdělávání na úrovni celorepublikového svazu dané organizace, jde o vzdělávání mimo tuto organizaci.

V souvislosti s řízením organizace neprobíhá neformální vzdělávání v žádné ze zkoumaných organizací. V případě řídicích členů Sokola, Liběhradu, organizace Libčice.net a Skautu však probíhá externě. Pouze v případě sdružení Liběhrad se neformálního vzdělávání účastní pouze jeden ze členů organizace, v případě ostatních šlo vždy o několik členů najednou. O jednorázové akce šlo v případě organizace Libčice.net a Sokola, zatímco u zbylých dvou má vzdělávání dlouhodobější a opakující se charakter. Z hlediska metod se jedná o naprostou shodu mezi všemi organizacemi, vždy se jednalo o kurzy sestávající pouze z přednášek. Shoda také panuje mezi vedoucími jednotlivých organizací ohledně výsledku těchto vzdělávacích akcí, který považují za pozitivní a jednoznačně prospěšný organizaci.

Neformální vzdělávání související s běžným provozem je možné dělit ještě dále, a to podle konkrétních organizací. V případě spolku historického tance a Skautu je neformální vzdělávání podstatou jejich fungování. V obou organizacích se tedy jedná o skupinové a pravidelné neformální vzdělávání, zaměřené na získání znalostí a dovedností. Praktikovány jsou zde monologické a dialogické metody, spolu s nácvikem pohybových a praktických dovedností. Druhou skupinou jsou svazy chovatelů a včelařů. V obou případech dochází ke vzdělávání na velmi náhodné bázi, většinou je to alespoň jednou ročně. Společné jsou oběma organizacím také přednášky doplněné o názorně demonstrační metody. Důležitým rozdílem je, že zatímco v případě chovatelů jde o skupinové neformální vzdělávání, u včelařů se jedná o individuální. Přestože jsou výsledky tohoto

vzdělávání většinou okamžité, bývají kontinuálně doplňovány informálním učením, bez kterého by provoz těchto sdružení byl jen těžko představitelný.

Samostatnou kategorií tvoří pěvecký sbor, v jeho případě šlo o jednorázové neformální vzdělávání. Situace je specifická hlavně v tom, že profesionální lektor byl pozván na běžné setkání sboru. Metodou tohoto vzdělávání byl workshop. Jeho výsledky se projeví na pěveckém festivalu a respondentka je shledávala velmi dobrými.

Největší skupinou neformálního vzdělávání je to, které probíhá mimo organizaci, na základě potřeb běžného provozu. Lze jej opět rozdělit do několika kategorií. První z nich jsou trenérské kurzy, kterých se účastní členové Sokola, fotbalového klubu a jedna členka mateřského centra Malina. Jedná se o ucelené vzdělávací programy, které obsahují tematické přednášky, zdravotní kurzy a praktické ukázky vedení tréninkových jednotek. Výsledky těchto kurzů jsou ihned ověřitelné, k jejich úspěšnému dokončení je totiž potřeba splnit písemné testy a demonstrovat schopnost vést trénink. Další kategorií tvoří svaz včelařů, spolek historického tance a organizace Libčice.net. V jejich případě bylo důvodem k externímu vzdělávání osvojení dovedností potřebných k činnosti organizace. Jednalo se o jednorázové kurzy týkající se chovu včelích matek, historického tance a kurz tvorby optické sítě. Všechny tyto kurzy měly podobu přednášek spojených s praktickými ukázkami té které činnosti. Společným znakem těchto kurzů je také fakt, že se odehrály v počátcích fungování organizace a byly zásadní pro započítí jejího fungování. Výjimku tvoří pouze svaz včelařů, kde ne všichni, kdo se zúčastnili kurzu, se věnují chovu včelích matek.

Poslední kategorií tvoří Skaut a svaz chovatelů. Jejich situace je natolik specifická, že v podstatě jedinými společnými znaky jsou dlouhodobý charakter vzdělávání a závěrečné zkoušky, které respondenti považují za velmi obtížné. V případě Skautu jde o již zmiňované víkendové vůdcovské kurzy, které se skládají z přednášek psychologie, zdravotních kurzů atp. V jistém smyslu lze přirovnat k trenérským kurzům. Nejdéletrvávajícím příkladem neformálního vzdělávání je tři roky trvající „adeptúra“ posuzovatelů ve svazu chovatelů. Z didaktického hlediska je metodou tohoto vzdělávání prosté pozorování činnosti zkušených posuzovatelů. Jedinou organizací, kde nedochází k žádnému neformálnímu vzdělávání, je Svaz postižených civilizačními chorobami.

4.6 Informální učení ve zkoumaném prostředí

Na rozdíl od neformálního vzdělávání, identifikace informálního učení ve zkoumaném prostředí byla mnohem složitější a zdařilo se jen částečně. O relativní jistotě jeho výskytu můžeme mluvit pouze v případě, kdy se informální učení vztahovalo přímo k osobám respondentů. Ve všech ostatních případech se jedná pouze o identifikování možností, kdy by pravděpodobně mohlo docházet k informálnímu učení. Pro účely kategorizace budu předpokládat, že ve všech situacích informální učení opravdu probíhá. První významnou kategorií je samostudium, které se v různé míře odehrává ve všech zkoumaných organizacích s výjimkou mateřského centra a Svazu postižených civilizačními chorobami. Přestože jsem udělal vše pro identifikaci všech situací, kdy může docházet k informálnímu učení, nelze vyloučit, že v těchto dvou organizacích k samostudiu dochází. Důvodem může být například fakt, že respondenti nemohou vědět o každé volnočasové činnosti členů organizace.

Výstupem informálního učení bývají buď znalosti nebo dovednosti, případně kombinace obojího. V případě všech zkoumaných organizací může docházet ke všem těmto druhům informálního učení. Zde bych se však rád zastavil u jednoho specifického druhu dovedností, kterým jsou dovednosti manuální. Ty v první řadě mohou vznikat v souvislosti s výstavbou nových sportovních areálů, na kterých se podílí jejich členové. U svazů chovatelů a včelařů pak manuální dovednosti mohou pocházet z vyrábění segmentů klecí a úlů. V případě spolku historického tance se jedná o manuální dovednosti spojené s výrobou kostýmů. Lze tedy konstatovat, že pokud chtějí tyto organizace provozovat svou činnost, je potřeba vytvořit prostředky k ní určené. Pokud k tomu dochází svépomocí, je velmi pravděpodobné, že dojde k informálnímu učení, během kterého si někteří jedinci osvojí konkrétní manuální dovednosti.

Jinou kategorií je to, zda na základě činnosti organizací dochází k informálnímu učení veřejnosti nebo pouze jejich členů. Zcela prokazatelně k informálnímu učení veřejnosti dochází v případě spolku historického tance a pěveckého sboru a to prostřednictvím jejich vystoupení. V Sokole a fotbalovém klubu se toto děje na základě sportovních utkání a zmiňovaných významných akcí, jejichž prostřednictvím dochází k informálnímu učení veřejnosti i v mateřském centru a svazu chovatelů. Výstupy z tohoto informálního učení mají samozřejmě velmi rozmanitý charakter, obecně však lze tvrdit, že jde o pozitivní

zkušenosti, které jsou veřejnosti prospěšné. Mohlo by se tedy zdát, že se tyto organizace tímto stanou obecně prospěšnými. Nicméně, vzhledem k tomu, že tato činnost není jejich prioritou dané organizace lze nadále nazývat vzájemně prospěšnými.

Informální učení svojí četností a významem jednoznačně převyšuje neformální vzdělávání, problém je však v jeho identifikaci. Jak uvádí Moonová, učení se skládá z procesů vlastního učení a prezentace naučeného (Moon, 2009, s. 8). I kdybych tedy šetření doplnil o dotazníky pro členy organizací, s otázkami směřujícími k rozkrytí podoby informálního učení, získal bych pouze názory účastníků o tom, co se naučili, nikoliv reálnou představu o dopadech informálního učení.

5 ZÁVĚR

Minulost neziskového sektoru na území České republiky se odvíjí od nejvýznamnějších historických období, jako je například národní obrození, období první republiky, atd. Pro současný stav neziskového sektoru je nejvýznamnější změna politických a společenských poměrů, ke které došlo na základě převratu v roce 1989. Od této události dochází k revitalizaci a rozkvětu neziskového sektoru v České republice.

Neziskový sektor lze podle současné legislativy České republiky rozdělit na zapsané spolky, sociální družstva, ústavy, nadace a nadační fondy. Tato legislativa je platná od 1. ledna 2014. V kontextu této práce považuji za nejdůležitější změnu oproti dřívější podobě legislativy, přeměnu občanských sdružení na zapsané spolky. Nicméně, práce poukázala v teoretické i empirické rovině na to, že se jedná především o změnu terminologie. Za významnější považuji akademické dělení neziskového sektoru. V tomto ohledu je stěžejní dělení na obecně prospěšné a vzájemně prospěšné neziskové organizace. Mým hlavním zájmem byly vzájemně prospěšné neziskové organizace, jejichž determinantou je činnost směřující k uspokojování potřeb vlastních členů. Akademické dělení neziskového sektoru poukázalo mimo jiné na souvislost obecně prospěšných organizací a dobrovolnictví, a na druhé straně vzájemně prospěšných organizací a občanské společnosti. Vztah s občanskou společností poukázal na provázanost této problematiky s informálním učením. Dochází-li k aktivizaci občanské společnosti, na základě sdružování lidí ve vzájemně prospěšných organizacích, děje se tak především prostřednictvím informálního učení.

Na základě několika teoretických pohledů jsem byl schopen vymezit neformální vzdělávání a informální učení. Za neformální vzdělávání považuji aktivitu, jejímž předem naplánovaným cílem je vzdělávání. Je strukturovaná a organizovaná z hlediska náplně, času a místa. Nejčastěji je zprostředkována lektorem. Informální učení zahrnuje všechny ostatní aktivity, které vedou k získání znalostí nebo osvojení si dovedností, což ale nemusí být účelem těchto aktivit. Charakteristickým rysem informálního učení je každodennost a různorodost, může se jednat o čtení manuálu, skupinové aktivity, ale i rozhovor dvou lidí.

V souladu s cílem práce, tedy snahou o rozkrytí podoby neformálního vzdělávání a informálního učení ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích, jsem realizoval

kvalitativní šetření ve městě Libčice nad Vltavou. Přestože se cíle tohoto šetření podařilo – z důvodu nesnadné identifikace informálního učení – naplnit jen částečně, poukázalo na některé důležité jevy. V první řadě se jedná o fakt, že ve vybraných organizacích se vyskytuje neformální vzdělávání i informální učení, přičemž oba procesy nabývají rozmanitých podob a jsou vzájemně provázané. Tato provázanost se ve většině případů projevuje tím, že neformálnímu vzdělávání předchází dlouhodobý proces informálního učení. Na základě činnosti vybraných organizací dochází k rozvoji lidského a sociálního kapitálu především právě díky informálnímu učení a neformálnímu vzdělávání. Skutečnost, že k těmto procesům dochází dlouhodobě, je v souladu s myšlenkami konceptů life-wide a lifelong learning. Za důležitý přínos šetření rovněž považuji poukázání na nesnadnost identifikace informálního učení. V neposlední řadě vidím jako přínos reciprocitu šetření. Několik respondentů se mi svěřilo, že po našem rozhovoru přikládají informálnímu učení větší důležitost než dříve.

Libčice nad Vltavou mají pouze okolo 3 000 obyvatel, z hlediska regionálního společenského života tedy zkoumané vzájemně prospěšné neziskové organizace hrají poměrně významnou roli. Nacházejí se zde jak organizace tradiční, tak zcela nové, přesto mezi nimi lze nalézt podobnosti jak z hlediska neformálního vzdělávání a informálního učení, tak i dalších aspektů života organizací. Jedná se například o spolupráci mezi jednotlivými organizacemi, která je také významným zdrojem informálního učení. Výsledky šetření poukázaly na některé zajímavé oblasti, jejichž důkladnější zkoumání by dle mého názoru bylo přínosem. Jedná se například o fenomén mezigeneračního učení, který se zde objevil v obou svých podobách, předávání zkušeností mladším jedincům staršími a učení starších mladšími, které nejčastěji souvisí s informačními technologiemi. Jinou oblastí, kterou považuji za hodnou hlubšího prozkoumání, je význam informálního učení pro jedince ve srovnání s učením se v jiných oblastech života. Problematika neformálního vzdělávání a informálního učení ve vzájemně prospěšných neziskových organizacích je dosud velmi málo popsána a nabízí řadu možných realizovatelných šetření.

6 Soupis bibliografických citací

ADRA. *Dobrovolnictví*. [online]. 2012 [cit. 2014-06-03]. Dostupné z: <http://www.adra.cz/projekty/projekty-v-cr/dobrovolnictvi-kamerou/dobrovolnictvi>.

ANGELOVSKÁ, Olga, Rochdi GOULLI a Pavol FRIČ. *Revitalizace a konsolidace neziskového sektoru v ČR po roce 1989*. Praha : Agnes o.s., 2009, 340 s. ISBN 978-80-903696-7-2.

ANHEIER, Helmut K a Avner BEN-NER. *The study of the nonprofit enterprise: theories and approaches*. New York: Kluwer Academic, 2003, 331 s. ISBN 0-306-47855-2.

AÑONUEVO, Carolyn M., Toshio OHSAKO a Werner MAUCH. *Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century* [online]. Hamburg: UNESCO Institute for Education, 2001 [cit. 2014-06-29]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/education/uie/pdf/revisitingLLL.pdf>

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2008, 135 s. ISBN 978-802-4725-802.

BLAŽEK, Bohuslav a Jiřina OLMROVÁ. *Víc než pomoc sobě: svépomocné skupiny v České republice*. Praha: Občanské sdružení Porozumění, 1994, 124 s. ISBN 978-802-4725-802.

BRANDER, Patricia et al. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. [online]. Praha: Argo, 2006 [cit. 2014-06-15]. ISBN 80-7203-827-3. Dostupné z: http://www.mladezvakci.cz/fileadmin/user_upload/publikace/Kompas_manual.pdf.

CEDEFOP. *Terminology of European education and training policy: a selection of 100 key terms*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008, 241 s. ISBN 92-896-0472-7.

Česká republika. *Občanský zákoník: Obecná část*. In: 2012a, č. 217 a č. 402. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

Česká republika. *Zákon o obchodních společnostech a družstvech: Zákon o obchodních korporacích*. In: 2012b, č. 758. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

Český statistický úřad. *Statistika počtu nestátních neziskových organizací v letech 1990 - 2013*. [online]. 2013a [cit. 2014-06-03]. Dostupné z: http://www.neziskovky.cz/sdata/stat_NNO_tabulka_1990_2013_619.pdf.

Český statistický úřad. *Vzdělávání dospělých v České republice: výstupy z šetření Adult Education Survey 2011* [online]. Praha: 2013b, 183 s. [cit. 2014-06-20]. Lidé a společnost. ISBN 978-80-250-2354-9. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/710023991A/\\$File/331313.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/710023991A/$File/331313.pdf).

Český svaz včelařů, o.s. [online]. 2011 [cit. 2014-06-25]. Dostupné z: <http://www.vcelarstvi.cz/csv.html>.

FRIČ, Pavol a Rochdi GOULLI. *Neziskový sektor v ČR: výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 203 s. ISBN 80-86432-04-1.

FRIČ, Pavol. *Aktivity a potřeby neziskových organizací v České republice: výsledky kvantitativního sociologického šetření*. Praha: Agnes, 1998, 61 s. ISBN 80-902633-0-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

HLADÍLEK, Miroslav. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, 186 s. ISBN 978-80-86723-75-4.

JARVIS, Peter. *Towards a comprehensive theory of human learning*. London: Routledge, 2006, 218 s. ISBN 0-415-35540-0.

JOHANSSON, Rolf. *Case Study Methodology* [online]. Stockholm: Royal Institute of Technology, 2003 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: http://www.psyking.net/HTMLobj-3839/Case_Study_Methodology-_Rolf_Johansson_ver_2.pdf.

KEELEY, Brian. *Human capital: how what you know shapes your life* [online]. Paris: OECD, 2007, 147 s. [cit. 2014-06-21]. OECD insights. ISBN 978-926-4029-088.

Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/0107101e.pdf?expires=1403689280&id=id&accname=guest&checksum=CC062FCABB7A5417E0F8FEEA3450F5A7>.

KOHOUTOVÁ, Vlasta. *Neformální vzdělávání – Co to je a proč je uznávat?*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/neformalni-vzdelavani-co-to-je-a-proc-je-uznavat>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Informace o dalším vzdělávání*. [online]. 2013 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/HTM/JSinformaceodalsimvzdelavani.htm>.

MOON, Jennifer A. *Krajinou zkušenostně reflektivního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 118 s. ISBN 978-802-1062-962.

MUŽÍK, Jaroslav. *Řízení vzdělávacího procesu: andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 323 s. ISBN 978-80-7357-581-6.

Neziskovky.cz *O neziskových organizacích*. [online]. 2014 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: http://www.neziskovky.cz/clanky/511_538_540/fakta_neziskovky-v_co-to-je-neziskovy-sektor-/.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 184 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

Skaut.cz. *O skautingu*. [online]. 2011 [cit. 2014-06-25]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>

SMITH, M. *Handbook of research on adult learning and development*. New York: Routledge, 2009, 809 s. ISBN 978-0-8058-5819-8.

SNK LIBĚHRAD. *O Nás*. [online]. 2014 [cit. 2014-06-25]. Dostupné z: <http://www.libehrad.cz/libehrad/o-nas.html>.

Soubor historického tance Mariane. *O souboru* [online]. 2010 [cit. 2014-06-25]. Dostupné z: <http://soubormariane.webnode.cz/>.

STACHOVÁ, Jana. *Občanská společnost v regionech České republiky*. Praha: Sociologický ústav AVČR, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7330-142-2.

ŠEĎOVÁ, Klára a Roman ŠVARŤÍČEK. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-802-6206-446.

TURECKIOVÁ, Michaela. *Další vzdělávání jako nástroj rozvoje jednatlivce i společnosti*. Praha: Educa Service ve spolupráci s Českou andragogickou společností, 2008, 132 s. ISBN 978-80-87306-00-0.

YIN, Robert K. *Case study research: design and methods*. 4th ed. Los Angeles: Sage, 2009, 219 s. Applied social research methods series, vol. 5. ISBN 978-1-4129-6099-1.

7 Přílohy

7.1 Příloha A

Návod k rozhovoru

1. O organizaci: Jaký je její účel? Kolik má členů? Jak dlouho funguje? Jaká je organizační struktura? (Vertikální i horizontální členění) Jaké jsou jednotlivé řídicí pozice? Jaká kvalifikace je vyžadovaná pro jejich provozování? Je získána uvnitř či vně organizace? Jak jste získal/a kompetence pro vykonávání Vaší funkce? Je tomu tak i v současné době? Vychováváte si nástupce? Jak?
2. Aktuálně: Jaký je status organizace? (zapsaný spolek...) Proběhly nějaké změny v souvislosti se změnou legislativy? Jak probíhá každodenní (týdenní) život organizace? Jak fungovala v minulosti? (Problémy, úspěchy) Jaké má ambice do budoucna? Co je potřeba udělat k jejich splnění?
3. Vysvětlení rozdílu mezi neformálním vzděláváním a informálním učením:
 - a) Za neformální vzdělávání se považuje aktivita, jejímž předem naplánovaným cílem je vzdělávání. Je strukturovaná a organizovaná z hlediska náplně, času a místa. Nejčastěji je vykonávána lektorem.
 - b) Informální učení zahrnuje všechny ostatní aktivity, které vedou k získání znalostí nebo osvojení si dovedností, což ale nemusí být účelem těchto aktivit. Charakteristickým rysem informálního učení je každodennost a různorodost, může se jednat o čtení manuálu, skupinové aktivity, ale i rozhovor dvou lidí.
4. Probíhá v organizaci neformální vzdělávání? Jakým způsobem? Jak dlouho/často? Jakou má podobu? (individuální, skupinové, strukturované) Co je cílem vzdělávání? Plní podle vás tento cíl?
5. Existují v organizaci situace, při kterých by mohlo docházet k informálnímu učení? (Případná rekapitulace běžného provozu) Dochází v organizaci k situacím, které vyžadují kolektivní spolupráci, vyjednávání atp.? Projděme si jednotlivé členy a jejich úlohu v organizaci, významné akce v průběhu roku a přípravu na ně.

6. Doplnující individuální otázky v celém průběhu. Jednalo se především o otázky vztahující se ke specifikům té které organizace. Jako příklad lze uvést například čekatelskou zkoušku v případě organizace Junák- svaz skautů a skautek ČR. Otázky zněly: Jak probíhá standardní příprava na tuto zkoušku? Připravují se na ní takto členové Vaší organizace? Jak jste se na zkoušku připravovala Vy? Co bylo na zkoušce nejtěžší? Využila jste znalosti a dovednosti naučené na zkoušku i v běžném provozu organizace? Atp.

7.2 Příloha B

Tabulka přehledu neformálního vzdělávání ve zkoumaném prostředí

	Neformální vzdělávání související s řízením organizace probíhá:		Neformální vzdělávání související s běžným provozem organizace probíhá:	
	Uvnitř organizace	Mimo organizaci	Uvnitř organizace	Mimo organizaci
Sokol	Ne	Ano	Ne	Ano
Liběhrad	Ne	Ano	Ne	Ne
Svaz včelařů	Ne	Ne	Ano	Ano
Mariane	Ne	Ne	Ano	Ano
Scandula	Ne	Ne	Ano	Ne
Mc Malina	Ne	Ne	Ne	Ano
Libčice.net	Ne	Ano	Ne	Ano
Skaut	Ne	Ano	Ano	Ano
Svaz chovatelů	Ne	Ne	Ano	Ano
S. p. c. ch. *	Ne	Ne	Ne	Ne
AFK Libčice	Ne	Ne	Ne	Ano

*Svaz postižených civilizačními chorobami

